

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Жанна Янко

ФІЛОСОФІЯ

Методичні матеріали до самостійної роботи

Навчально-методичний посібник
для студентів ОКР “Бакалавр” усіх напрямів підготовки
заочної форми навчання

Дрогобич – 2014

УДК 1(07)

ББК 87 р

Я 62

Рекомендовано вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № від 2014 р.)

Рецензенти:

Котовська Ольга Петрівна, кандидат філософських наук, доцент кафедри політичних наук та філософії Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України.

Петрів Оксана Василівна, кандидат філософських наук, доцент кафедри культурології та українознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Відповідальний за випуск: Возняк Володимир Степанович, завідувач кафедри філософії імені професора Валерія Григоровича Скотного, доктор філософських наук, професор.

Я 62

Янко Жанна. Філософія: Методичні матеріали до самостійної роботи: Навчально-методичний посібник для студентів ОКР “Бакалавр” усіх напрямів підготовки заочної форми навчання / Жанна Василівна Янко. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2014. – 64 с.

Навчально-методичний посібник укладено згідно з програмою навчальної дисципліни “Філософія” для підготовки фахівців ОКР “Бакалавр” усіх напрямів підготовки, затвердженої вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка протоколом № 14 від 17.12.2013 року. У посібнику запропоновано теми лекцій та плани семінарських занять з методичними рекомендаціями, питання для самостійного опрацювання, методичні поради щодо самостійної підготовки, питання та завдання для самоконтролю, творчі та тестові завдання для студентів, що обрали заочну форму навчання, питання до іспиту та список навчально-методичної літератури для самопідготовки з курсу “Філософія”.

Відповідальний редактор Ірина Невмержицька.

Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙ.....	6
ТЕМИ І МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	7
ТЕМИ ТА ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ:.....	13
МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ З ВИКОНАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ.....	15
ПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ.....	26
ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ.....	34
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ.....	42
ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ	53
СПИСОК НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ САМОПІДГОТОВКИ З КУРСУ “ФІЛОСОФІЯ”	55

ВСТУП

Філософія постає однією з найдавніших галузей знання та духовного життя людства. Упродовж тисячоліть вона виробляла предмет свого дослідження, своєрідність постановки та розв'язання світоглядних проблем, напрацювала величезну кількість різноманітних ідей, теорій, стала стійкою формою суспільної свідомості.

Важливою характеристикою особистості вчителя є його здатність до творчості. Філософія ж репрезентує певну ідеальну площину людського трансцендентування – здатність охопити нескінченність, вийти за власні межі, перетворити внутрішні передумови бачення світу і завдяки цьому побачити нові шляхи виходу із проблемних ситуацій, знайти засоби розв'язати їх.

Долучення до філософської спадщини та зіставлення філософії з іншими галузями знання та життя суспільства є необхідним для майбутніх педагогічних фахівців. Саме філософія покликана допомогти виробити життєву програму особистості, сформувані світогляд, тому сприятиме міжлюдському спілкуванню, “лікуванню” душі людини, що надзвичайно важливо у сучасних умовах.

Філософія належить до гуманітарного циклу дисциплін і покликана формувати людяність у майбутніх педагогів усіх напрямів підготовки освітньо-кваліфікаційного рівня “Бакалавр”, розвивати їхню культуру мислення та допомагати виховувати у них риси інтелігентності.

Посібник укладено відповідно до програми навчальної дисципліни “Філософія”, затвердженої вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол №14 від 17.12.2013 р.). Програмою з “Філософії” передбачається показати саморозвиток філософії як духовного надбання та теоретичної основи культури.

Мета курсу “Філософії” полягає в ознайомленні студентів з основними віхами та особливостями розвитку філософії як світосприйняття та світобачення у контексті різних виявів культури, а також з найсуттєвішими проблемами філософської думки. Передбачається допомогти студентам глибше опанувати філософську культуру України у контексті світової філософії, її національну та загальнолюдську специфіку, оригінальність, зумовлену історичною традицією духовного життя українців та історичними обставинами боротьби народу за свободу та державність. Планується розглянути найважливіші проблеми сучасної філософії, так як філософське розуміння світу, специфіку філософського пізнання природи, суспільства та людини, проаналізувати філософські аспекти глобальних проблем сучасності.

Реалізація мети курсу передбачає вирішення таких завдань:

- 1) теоретичне засвоєння тем програми, зокрема основних етапів розвитку світової та вітчизняної філософської думки, головні проблеми філософії у контексті їх сучасних вирішень;
- 2) розвиток у студентів здатності до філософського мислення як необхідної умови життєдіяльності;

- 3) формувати вміння аналізувати зміст основних положень, понять філософії. осягнення смислу основних філософських проблем та їхнього значення для педагогічної та наукової діяльності;

У навчально-методичному посібнику запропоновано студентам-заочникам тематику лекцій та семінарських занять з філософії з методичними рекомендаціями, питання, що виносяться на самостійне опрацювання, методичні поради для виконання самостійної підготовки до курсу. Розроблено тестові завдання, подано творчі завдання із питаннями для самоперевірки, що допомагають скерувати думку у правильне річизще та водночас виявити філософську творчу рефлексію та подати власну інтрепретацію філософським висловам видатних мислителів.

Плани семінарських занять містять основні поняттями, які мають знайти своє місце у процесі засвоєння окремих тем. Пропонується основна література, що містить популярні серед студентів навчальні підручники, авторами яких є І. Бичко, Г. Волинка, В. Горський, І. Захара, В. Ільїн, В. Кремень, І. Надольний, В. Петрушенко, Є. Причепій, В. Скотний, В. Татаркевич та інші. А також додаткова література, що у перспективі покликана поглиблювати та удосконалювати філософські думки й рефлексії студентів.

Студентам представлено тестові завдання з метою ефективнішого засвоєння та вивчення програмного матеріалу з курсу “Філософія”, водночас їхнього долучення до мисленнєвого процесу та до майбутніх життєвих ситуацій. Для компонування тестових завдань до тем семінарських занять було застосовано різні форми.

Філософія була і залишається інтелектуальною формою відповіді на глибинні занепокоєння та запити людини, вона завжди потрібна людині, а особливо тоді, коли життя вимагає вибору. Визначення моральної та соціальної позиції. Філософія спирається на унікальні можливості людської думки – на її властивість саму себе сприйняти та усвідомити та на властивість цілісного охоплення реальності. Унаслідок цього філософія являє собою школу самовибудовування, дисциплінування, культивування людської думки, що надзвичайно важливо для формування творчої особистості вчителя.

ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙ

Тема 1: Філософія, її джерела та особливості

План:

1. Проблема людина – світ та особливості предмету філософії.
2. Світогляд та його структура.
3. Співвідношення понять “світогляд” і “філософія”.
4. Міфологія, релігія, філософія як історичні типи світогляду.
5. Філософія у контексті духовного життя суспільства.

Тема 2: Українська філософська думка

План:

1. Особливості української культури та філософської думки.
2. Академічна філософія.
3. “Філософія серця” Григорія Сковороди.
4. Філософські погляди Памфіла Юркевича.
5. Філософські ідеї Івана Франка.

Тема 3: Людина та її буття як предмет філософського осмислення

План:

1. Проблема людини в історії філософії.
2. Діяльність як основа людського існування у світі.
3. Проблема сутності людини. Сутність та існування.
4. Індивід, індивідуальність, особистість.
5. Свобода як сутнісна характеристика людського буття.

ТЕМИ І МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття №1 (2 год.)

Тема: Антична філософія

План:

1. Загальна характеристика античної філософії.
2. Натурфілософські школи.
3. Філософія та життєва доля Сократа.
4. Філософія Платона.
5. Філософія Аристотеля.
6. Філософія Стародавнього Риму: стоїцизм, скептицизм, епікуреїзм.
7. Неоплатонізм.

Основні поняття: античний, міфологія, релігія, філософія, онтологізм, космоцентризм, антропологія, анімізм, фетишизм, натурфілософія, апейрон, апорія, логос, нус, атом, ейдос, ідея, софістика, майєвтика, гносеологія, метафізика, діалектика, іронія, гедонізм, матерія, форма, перипатетика, деміург, анамнезис, евдемонізм, еллінізм, атараксія, епікуреїзм, скептицизм, стоїцизм, еклектизм, неоплатонізм, пірронізм, фатум, соціоантропоморфізм.

Література основна:

- Петрушенко В. Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів [Текст] | В.Л.Петрушенко. – Львів : Новий світ-2000, 2004. – С. 58 – 77.
- Причепій Є. М., Черній А. М., Гвоздецький В. Д., Чекаль Л. А. Філософія: посібник для студентів вищих навчальних закладів [Текст] / Є.М.Причепій. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2001. – 576 с. (Альма-матер). – С. 56 – 75.
- Скотний В.Г. Філософія: історичний і систематичний курс [Текст] / В.Г.Скотний. – К. : Знання України, 2005. – 576. – С. 50 – 71.
- Філософія. Курс лекцій. Навчальний посібник [Текст] / [І. В. Бичко та ін.] – К. : Либідь, 2001. – 408 с.
- Філософія: мислителі, ідеї, концепції: Підручник [Текст] / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн [В. Г. Кремень]. – К. : Книга, 2005. – 528 с. – С. 72 – 125.

Література додаткова:

- Аристотель. Поетика [Текст] /Аристотель. [Пер. Б. Тена].– К. : Мистецтво, 1967. – 84 с.
- Аристотель. Риторика [Текст] / Аристотель / [Пер. Н. Платоновой] // Античные риторики. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1978. – С. 15–64.
- Кондзьолка В.В. Нариси історії античної філософії [Текст] / В.В.Кондзьолка. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1993. – 259 с.
- Лосев А.Ф. Словарь античной философии [Текст] / А.Ф.Лосев. – М. : Мир идей, 1995. – 232 с.

- Платон. Діалоги [Текст] / Платон / [Переклад з давньогр.]. – К. : Основи, 1999. – 395 с.
- Таранов П.С. Анатомія мудрости: 120 філософів: Життя. Судба. Учення: В 2-х т. [Текст] / П. С. Таранов. – Симферополь : Реноме, 1997 – Т.1. – 1997. – 624с.; Т.2. – 1997. – 624 с.
- Татаркевич В. Історія філософії [Текст] / В.Татаркевич: В 3 т. Т.1. – Л. : Свічадо, 1997. – 456 с.

Методичні рекомендації

Найпильнішої уваги заслуговує саме загальна характеристика давньогрецької філософії, оскільки фактологічний матеріал з цієї теми докладно представлений у підручниках до курсу. Філософія Стародавньої Греції була тісно пов'язана з донауковими знаннями та ознаменувала собою динамізм соціуму полісного типу. Саме у цьому філософському знанні були закладені духовні цінності, які в епоху Нового часу були покладені у світоглядний фундамент техногенної західної цивілізації. А саме – раціональна та рефлексивна позиція у відношенні до традиційних основ культури, логіко-раціоналістична побудова знання, активне перетворююче ставлення до соціально-природного світу. У філософії Стародавньої Греції процес деміфологізації спирався на науково-критичне мислення (дискурсивне), яке ставило під сумнів архаїчний світогляд і давало раціонально обґрунтоване знання.

Соціальними передумовами виникнення філософії Стародавньої Греції, що зумовили її специфіку, стали: значний ступінь соціального динамізму у порівнянні з традиційними суспільствами Сходу, демократична форма державного правління та торгівельно-ремісничі відносини, які сприяли переходу давньогрецького суспільства до товарно-грошових економічних відносин. Зверніть увагу на інші передумови утворення давньогрецьких філософських шкіл (географічні, культурні тощо).

Давньогрецькій філософії притаманний онтологізм, космологізм та космоцентризм. Онтологізм (вчення про буття, про суще) полягав у сталій орієнтації філософського мислення на досягнення сутності та побудови буття як такого, а також, на протидію до міфологічної традиції, у формуванні системи категорій як логічних засобів пізнання світу. Основними онтологічними поняттями у давньогрецькій філософії були субстанція, буття та небуття тощо. Космологізм (вчення про світовий порядок, лад) мав на меті створення альтернативних моделей Космосу як способів світоустрою, які виражали стійку тенденцію до деміфологізації філософії. Стародавній Греції притаманний особливий стиль мислення, що полягав у намаганні побудови теоретичного знання та забезпеченні його логічною доказовою базою. Зверніть увагу на космоцентризм, який характерний зокрема давньогрецькій натурфілософії.

Давньогрецькі натурфілософи розв'язували проблему єдності і множинності світу через пошук єдиного першоначала світобудови (архе). У Фалеса генетичною і субстратною основою Космосу постає вода, в Анаксимандра – апейрон (матеріальне, але якісно не визначене першоначалом), в Анаксімена – повітря як невизначана та водночас якісна першооснова, у Геракліта – вогонь як найрухоміший та мінливий

першрелемент світу, у Піфагора – число як абстрактна основа космічного порядку, у Демокріта – атоми як найменші, неподільні, матеріальні, але чуттєво не сприйнятні першоначала. Парменід – представник елейської школи, основоположник вчення про буття як таке, що не зводиться до речового начала (буття – це реальність, що досягається розумом, стверджував, що існує схована від людини сутність речей, яку можна пізнавати засобами самодостатнього чистого мислення). Зенон – автор апорій, що фіксували суперечності світу, Піфагор – творець філософсько-наукової школи та релігійно-містичного союзу, Геракліт – представник іонійської школи натурфілософів – засновник першої форми, так званої стихійної, діалектики.

Протагор – представник давньогрецької школи софістів. Він стверджував релятивність, мінливість усього людського знання та відкидав можливість об'єктивної та загальнозначущої істини. Мірилом істини у Протагора постає людська суб'єктивність.

Сократ – давньогрецький філософ, батько філософії. Вперше в античній філософії та західній культурі відмовився від досягнення світу-космосу лише у його предметному бутті та доповнив його рефлексією над людиною, що пізнає Космос. Мислитель є творцем етичного раціоналізму, спираючись на його основоположне моральне самовдосконалення особистості. Сократ був учнем софістів, сприйняв їхню діалогічну форму філософських роздумів, ідею про суб'єктивну опосередкованість будь-якого знання. Але критикував софістів за перебільшення віносності знання. Мислитель шукав такий правдивий всезагальний зміст у мінливому знанні, яке зробило б його результативним, допомогло б людині бути мудрою (розум вважав основою світу), тобто доброчинною. Зверніть увагу на методи Сократа: діалектична бесіда, іронія, майєвтика, індукція. Варто звернутися до творів Платона про Сократа.

Платон – учень Сократа, родоначальник об'єктивного ідеалізму. Філософ створив учення про світ ідей (ейдосів) – надчуттєвих, незмінних та вічних сутностей, що протистоять світові тіней – чуттєвих, мінливих і минучих речей. Платон заклав підвалини західноєвропейської традиції об'єктивного ідеалізму. Розгляньте вчення про душу та вчення про державу Платона.

Аристотель – один з велетів давньогрецької думки, філософ-енциклопедист античності, учень Платона. Він систематизував та об'єднав увесь комплекс античного науково-філософських знань. На відміну від релігійної зорієнтованості Платона, Аристотель акцентував увагу на осмисленні різних форм істинного та доведеного наукового знання, визначив предметні галузі існуючих на той час наук. У визначенні людини виходив з того, що людина за своєю сутністю є частиною соціального цілого – полісу. Зверніть увагу на постать Аристотеля як засновника логіки.

Філософськими вченнями епохи еллінізму є стоїцизм, каназм, епікуреїзм. Основна проблематика цих шкіл – етична. Кініки декларували досягнення людиною моральної та інтелектуальної автономії як способу пристосування до життя в умовах несвободи. Моральні ідеали стоїцизму – це доброчинність, що знаходиться у згоді з природою, і безпристрастність, що набувається через незалежність людини від зовнішніх обставин. Моральна установка епікуреїзму виявляється у тому, що людина має здобути щастя у земному бутті завдяки тілесному та духовному

задоволенню. Філософські школи еллінізму виникли у період кризи античної демократії та полісних цінностей. У них переважала морально-етична проблематика, що свідчила про пошук нових цілей і орієнтирів життя людини у цей період.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 2 (2 год.)

Тема: Проблема буття у філософії

План:

1. Поняття “буття” у філософії. Основні форми буття.
2. Простір і час як філософські поняття. Соціальний простір і час.
3. Антропологічні виміри буття.
4. Класичне та неklasичне розуміння поняття буття.

Основні поняття: буття, небуття, існування, антропний принцип, інтенція, онтологія, простір, час, матерія, ідея, матеріалізм, ідеалізм, монізм, дуалізм, субстанція, субстанціоналізм, динамізм, реальність, дійсність, наукова картина світу, мікро-, макро- та мега процеси.

Література основна:

- Петрушенко В. Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів [Текст] / В.Л.Петрушенко. – Львів : Новий світ-2000, 2004. – С.263 – 284.
- Причепій Є. М., Черній А. М., Гвоздецький В. Д., Чекаль Л. А. Філософія: посібник для студентів вищих навчальних закладів [Текст] / [Є. М. Причепій та ін.]. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2001. – 576 с. (Альма-матер). – С. 258 – 291.
- Скотний В. Г. Філософія: історичний і систематичний курс [Текст] / В.Г.Скотний. – К. : Знання України, 2005. – 576. – С. 220 – 237.

Література додаткова:

- Гайденко П. П. Прорыв к трансцендентному: Новая онтология XX века [Текст] / П.П.Гайденко. – М. : Республика, 1997. – 495 с.
- Гартман Н. Проблема духовного бытия. Исследования к обоснованию философии истории и наук о духе [Текст] / Н.Гартман // Культурология. XX век: Антология. – М. : Юристъ, 1995. – С. 608 – 648.
- Михальченко М. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи [Текст] / М.Михальченко. – Дрогобич – Київ : ВФ “Відродження”, 2004. – 488 с.
- Михальченко М., Самчук З. Україна доби межичасся: блиск та убожество куртизанів [Текст] / М.Михальченко, З.Самчук. – Дрогобич – Київ : ВФ “Відродження”, 1998. – 288 с.
- Ортега-и-Гассет Х. История как система [Текст] / Х.Ортега-и-Гассет // Вопросы философии. – 1996. – № 6. – С. 79 – 103.
- Попович М. В. Рациональність та виміри людського буття [Монографія] / М.В.Попович. – К. : Наук.думка, 1997. – 320 с.

- Шинкарук В. І. Людське буття: екзистенція, час, свобода [Текст] / В.І.Шинкарук // Український світ. – 1995. – № 1 – 3. – С. 41 – 42.
- Ясперс К. Духовная ситуация времени [Текст] // Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М. : Мысль, 1991. – С. 288 – 420.

Методологічні рекомендації

Вивчаючи основоположну філософську категорію “буття”, варто звернути увагу на те, що поняття “світ” виявляє єдність об’єктивної дійсності і дійсності людських сутнісних сил. Світ постає як множинна та не множинна цілісність. Буття – це категорія онтології, за допомогою якої визначається щось, що є суще як таке, незалежне від людини та її свідомості. Онтологія – розділ філософії, що вміщує в собі вчення про буття у всьому розмаїтті його виявів. Основне онтологічне питання філософії вирішується двома концепціями – матеріалізмом та ідеалізмом. Матеріалізм – це філософське вчення про об’єктивне буття світу, його незалежність від волі, душі, свідомості, розуму. Матеріалізм не відкидає духовні явища та цінності, але вважає їх властивостями матеріальної субстанції, що виникли на вищих рівнях розвитку матерії. Матерія розуміється як філософська категорія, що є центральною для багатьох філософських учень. У діалектичному матеріалізмі матерія постає категорією, що позначає об’єктивну реальність, яка існує незалежно від свідомості людини, що копіюється, фотографується та відображається свідомістю людини. Ідеалізм – це філософське вчення про первинність ідеального, духовного у світі. Не відкидаючи матерію, природу, речовий світ, ідеалізм вважає їх вторинними. Вирізняють об’єктивний та суб’єктивний ідеалізм. У першому випадку першоосновою світу постає світовий дух (Платон), абсолютний дух (Гегель). У другому варіанті – Світова Воля (Шопенгауер), де основою світу вважається суб’єктивний, тобто людський дух (Берклі).

Розрізняють буття реальне як існування та буття ідеальне як сутність. Парменід вперше вводить поняття буття як суще та небуття як несуще. Він вважає, що буття існує, оскільки про нього можна помислити, а небуття не існує, оскільки його не можна уявити, помислити, висловити. Буття, за Парменідом, не виникає і не зникає, воно безперервне, єдине та однорідне, воно самодостатнє та є досконалим. Буття стало центральною філософською категорією. Атомісти, Платон, Аристотель та їхні послідовники визнавали небуття, а елеати, Емпедокл, Декарт не визнавали небуття. У східній філософсько-релігійній традиції (буддизмі, у філософії вайшешики) визнання небуття є основоположним принципом. На найвищу оцінку небуття натрапляємо у середньовічній європейській філософії, яке тлумачиться як божественне Ніщо, яке стало вихідним матеріалом для творіння вище створеного буття.

Монізм – це вчення про всеєдність, згідно з яким дійсність єдина та в основних своїх якостях одноманітна. Наївна форма полягає у пошуках першооснови, субстанціональної першоречовини: вода (Фалес), вогонь (Гераклат), апейрон (Анаксимандр). Загалом монізм ґрунтується на визнанні однієї субстанції: божественної субстанції (пантеїзм), життя (гілозоїзм, панвіталізм), мислення, духу, волі (ідеалізм), матерії (матеріалізм) тощо. Дуалізм – це співіснування двох різних

субстанцій буття чи гносеологічних принципів. Субстанція – це філософська категорія, що виражає сутнісну властивість предмета як цілісності, як підстава і центр усіх його змін, активну їхню причину і джерело її функціонування. Це онтологічна категорія, що відображає внутрішні, глибинні зв'язки, основу предмета. Зверніть увагу на форми буття: буття природи, буття свідомості, буття суспільства та буття людини. Поняття реальність співмірне з поняттям буття, що свідчать про факт існування.

З'ясуйте основні ознаки світу, до яких належить буттєвість, всеохопність та цілісність. У межах найзагальнішої градації буття виокремлюють матеріальний та духовний світ. Реальне буття перебуває у часі та просторі. Атрибутами матеріального буття є рух, час і простір. Час і простір мають значення лише для конкретної системи координат. Час характеризується по черговістю та тривалістю, а простір – протяжністю. Особливим виявом матеріального, духовного буття та буття людини постає соціальне буття. Проблема ідеального буття є предметом філософської рефлексії. Ідеальне буття властиве цінностям, ідеям, поняттям тощо. Рух – це загальний спосіб існування світу. Рух характеризується універсальністю. Форми руху існують на макрорівнях, макрорівнях та мегарівнях. Зверніть увагу на класифікацію форм руху. Світ має просторово-часову структуру. Час може “поспішати” або “запізнюватися”, а простір “скорочуватися” чи “розширюватися”.

Багаторівневий характер буття пов'язаний з буттям тіл, процесів, з буттям людини, з буттям духовного та з буттям соціального. Соціальне буття поділяється на індивідуальне буття, тобто буття окремої людини у суспільстві та в історії, а також на буття суспільства як самостійної системи. Людина постає як буття “мікро-” та “макросвіт”. Буття людини має суперечливий характер через протиставлення тілесного та духовного у ній. Антропологічна проблематика буття наражається на дилему буття та небуття особливо гостро, оскільки є смисложиттєвою. Буття людини надзвичайно розмаїте у сутнісних виявах. Духовне життя людини є своєрідною потенційністю повноти буття як багатовимірної реальності.

Класичне розуміння буття пов'язане із зв'язкою “є”, з існуючим, зі сущим. Поняття буття у класичній філософській парадигмі є сталим, об'єктивно існуючим, цілісним, наповненим смислом. Людина є особливою складаовою буття. Суб'єктивний ідеалізм є різновидом ідеалізму, що заперечує наявність будь-якої реальності поза свідомістю суб'єкта. Довколишній світ зводиться до його індивідуально-особистісного сприйняття суб'єктом, комплексу його відчуттів (Берклі, Г'юм). Некласичне тлумачення буття не можливе без внутрішнього людського світу, а розглядається саме як воля та уявлення людини, починаючи з філософії Артура Шопенгауера. Буття людини стало стрижневою проблемою некласичної філософії та екзистенційної філософії, зокрема. У представників екзистенціалізму Гайдеггера та Сартра смисл буття бачиться у бутті індивіда, а оточуючі людину речі не мають незалежного існування і власної природи.

ТЕМИ ТА ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Тема: Філософія Давнього Сходу

1. Специфіка східної філософської парадигми.
2. Основні ідеї та філософські школи Стародавньої Індії. Тлумачення світу і людини (філософські системи чарвака, йога, вайшешика).
3. Ведична література та давньоіндійська філософія.
4. Буддизм у контексті духовного життя Стародавньої Індії.
5. Основні філософські школи, ідеї та філософи Стародавнього Китаю. Конфуціанство, даосизм.
6. Людина і світ у давньокитайській філософії.

Тема: Середньовічна філософія

1. Загальна характеристика Середньовічної філософії та її особливості.
2. Період апологетики: ідеї та представники.
3. Період патристики. Аврелій Августин.
4. Проблема універсалій періоду ранньої схоластики.
5. Філософське вчення Томи Аквінського.
6. Містика як напрям середньовічної філософії.
7. Арабська філософія середньовічного Відродження.

Тема: Філософія епохи Відродження

1. Феномен філософії Ренесансу. Ренесансний гуманізм.
2. Проблема світу і людини у філософських вченнях Лоренцо Валли, П'єтро Помпонацці, Миколая Кузанського.
3. Неоплатонізм та натурфілософія як напрямки філософії доби Відродження.
4. Природничо-наукові засади філософських концепцій Леонардо да Вінчі, Мікельанджело, Коперніка, Кеплера, Джордано Бруно, Телезіо, Г.Галлілея.
5. Соціологічні утопії Томаса Мора і Томазо Кампанелли.

Тема: Філософія Нового часу

1. Загальна характеристика філософії Нового часу. Проблема методу.
2. Раціоналізм та сенсуалізм як альтернативні засади пізнавального процесу.
3. Філософія Френсіса Бекона.
4. Філософія Рене Декарта.
5. Філософія Бенедикта Спінози.
6. Філософія Джона Локка.
7. Філософія Джорджа Берклі.
8. Філософія Давида Юма.
9. Проблема свободи людини і шляхів її соціального звільнення у філософії французького Просвітництва XVIII ст.: Вольтер, Руссо, Дідро.

Тема: Німецька класична філософія

1. Загальна характеристика німецької класичної філософії.
2. Філософія Іммануїла Канта (апріоризм, антиномії розуму, етичні погляди).
3. Філософія Фіхте.
4. Філософія Шеллінга.
5. Філософія Гегеля (ідеалістична система, діалектична логіка, закони діалектики, суб'єктивний дух, об'єктивний дух, абсолютний дух).

6. Антропологічний матеріалізм Л.Фойєрбаха.

Тема: Філософія XIX століття

1. Класика та сучасність: дві епохи у розвитку західноєвропейської філософії.
2. Основні напрямки розвитку посткласичної філософії.
3. Проблема несвідомого та ірраціонального “Філософія життя”. (Ніцше, Бергсон, Фройд).
4. Позитивізм та його різновиди. Сцієнтизм та антисцієнтизм.
5. Марксистська філософія.

Тема: Філософія XX та XXI ст.

1. Особливості філософії XX століття.
2. Загальна характеристика філософії екзистенціалізму. Поняття “екзистенція”.
3. Релігійний та атеїстичний екзистенціалізм.
4. Екзистенціалізм Ж.-П.Сартра.
5. Філософія абсурду Альбера Камю.
6. Феноменологія та персоналізм.
7. Постпозитивізм.
8. Релігійна філософія (Веттер, Жільсон, Барт).
9. Структуралізм.
10. Герменевтика.
11. Постмодернізм як світоглядна система.

Тема: Свідомість як філософська проблема

1. Походження свідомості. Структура свідомості.
2. Діяльнісна природа та суспільна сутність свідомості.
3. Ідеальне як спосіб існування свідомості.
4. Творчий характер свідомості.

Тема: Проблема пізнання та методу у філософії

1. Поняття пізнання: його види та сутність. Рівні і форми пізнання.
2. Проблема істини у пізнанні.
3. Наукове та ненаукове пізнання.
4. Поняття методу, методології та методики. Методи і форми наукового пізнання.
5. Особливості методології у сучасній філософії. Наукова картина світу.
6. Діалектика як теорія розвитку. Основні закони діалектики. Парні діалектичні категорії.

Тема: Соціальна філософія та філософія історії

1. Аксіологія у системі культури. Основні концепції цінностей. Структура цінностей.
2. Людина у системі цінностей. Вищі духовні цінності.
3. Плюралізм цінностей та способи їх пізнання.
4. Суспільство. Культура. Цивілізація. Цінності у системі суспільних відносин.
5. Історіософія. Матеріалістичне тлумачення історії.
6. Проблеми глобалізації у сучасному світі.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ З ВИКОНАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

У цьому методичному посібнику студентам запропоновано проблемні питання та завдання до кожної теми, на які потрібно дати творчі відповіді, опрацювавши основну і додаткову літературу. Відповіді можуть бути в усній формі, або у письмовій у вигляді есе – короткої творчої філософської доповіді. У процесі підготовки відповідей на творчі завдання щодо рефлексії на окреслені проблеми студенти зможуть краще зрозуміти специфіку та основні акценти філософії того чи іншого історичного періоду.

Філософію варто починати вивчати з усвідомлення того, що світогляд – це система уявлень про довкілля і місце людини у світі. У світогляді виражене ставлення людини, соціальної групи чи суспільства загалом до самого себе. Тому світогляд постає формою індивідуальної, групової чи суспільної самосвідомості, а людина – його носієм. Світогляд класифікують також за рівнем світобачення та усвідомлення, за історичними епохами та за морально-ціннісними орієнтаціями (Див. Петрушенко В.Л. Філософія. – Л.: Новий світ-2000, 2004. – С. 18 – 23).

Особливу увагу зверніть на відмінність понять “світогляд” і “філософія”, зокрема те, що філософія – це теоретичний світогляд, спрямований на критичне дослідження і вирішення світоглядних проблем з метою підвищення ступеню достовірності та надійності таких вирішень. (Див. Петрушенко В.Л. Філософія. – Л.: Новий світ-2000, 2004. – С. 22). Це особливий рівень мислення, на якому думка здатна до саморефлексії. Світогляд постає духовно-практичним утворенням, сукупністю загальних уявлень людини про світ, місце людини у світі, виконує функцію людського самоусвідомлення та світоорієнтування.

Розуміння історичних типів світогляду дозволить глибше осягнути генезу світової філософської думки. Міфологія – найдавніший тип світогляду, що характерний для архаїчного суспільства. У міфологічному світогляді людина і світ, речі та слова представлені у нероз’єднаній цілісності (синкретизм). Природа та її елементи наділені рисами людини (антропоморфізм), а взаємини між природними об’єктами осмислюються за образом і подобою відносин усередині людської спільноти (соціоморфізм). Міфологічний світогляд вирізняється образним, емоційно-чуттєвим характером, він спрямований на віднайдення джерела походження найважливіших проявів архаїчного світу (генетизм), а не до раціонального пояснення довкілля. Міфологічний світогляд ґрунтується на страхі та постає “другою реальністю”, зафіксованою у слові, що свідчить про прагнення до задоволення духовних потреб давньої людини. Перша форма світогляду міфологія була доінтелектуальною, друга релігія надінтелектуальною, тобто такою, що не потребувала логіки та раціонального знання. Своєю чергою, філософія висунула на перший план інтелектуальні аспекти світогляду. У межах міфологічного світогляду зародилися і релігійний і філософський (науковий) світогляди. Релігійний світогляд ґрунтується на вірі. Світ набуває світоглядну ієрархічність, на вершині якої є Бог (теоцентризм). Філософія виникає у середині I-го тисячоліття до н.е. в епоху рабовласництва (VII – VI ст. до н.е.) у трьох географічних регіонах: Давній Індії, Давньому Китаї та Давній Греції. Остаточне оформлення науки як феномена

цивілізації належить Новому часові (XVII – XVIII ст.). Саме у філософії знайшла своє вираження потреба у розумінні світу та людини з позицій розумності.

Філософії Стародавнього Сходу був притаманний традиціоналізм та ідея морального самовиховання, характерні для світогляду традиційних землеробських цивілізацій.

У VI – V ст. до н.е. в Індії з'явилося багато течій, що критично ставилися до брахманізму, який втілював у собі племінні вірування та звичаї, зберігав ритуальну практику архаїчного суспільства (зважте на кастово-кланову структуру цих суспільств). На основі цих течій пізніше оформилися і розвинулися основні філософські системи Індії. Зверніть увагу на ортодоксальні та неортодоксальні школи Стародавньої Індії, які визначають у залежності від їхнього ставлення до Вед.

Засновником буддизму – світової релігії та оригінальної філософської концепції – став Сідхартха Гаутама (Будда), який жив на межі VI – V ст. до н.е. Детально розглянути чотири істини буддизму, у яких стверджується, що земне життя людини є стражданням, які причини цього страждання та як досягнути просвітлення. Треба звернути увагу на основні категорії давньоіндійської філософії, а саме: сансара, карма, нірвана. Сансара означає круговерть (колесо) перероджень особистості і душі, яка приносить душі страждання. Карма вказує на наявність причинно-наслідкового зв'язку між моральною поведінкою та характером її перевтілення (це закон етичної причинності, рухома сила сансари). Нірвана фіксує мету зусиль особистості за визначенням карми, сансари, вона виявляється у досягненні стану спокою, переживання єдності з усім сущим.

Філософія Стародавньої Індії була традиціоналістською, формувалась як результат відокремлення інтелектуальної складової релігійно-міфологічного ритуалу і практично завжди зберігала тісний зв'язок з релігійно-міфологічним комплексом культури Стародавньої Індії. Особливу увагу варто звернути на Веди та ведичну літературу.

Однією з основних філософських шкіл Стародавнього Китаю була школа даосизму, релігійно-містичне вчення, засновником якого був Лао-цзи (VI – V ст. до н.е.). Даосизм мав більше онтологічний напрям осмислення світу та людини. Конфуціанство стало соціально-політичним вченням, назвою завдячуючи своєму основоположнику Кон-фу чи Конфуцію, виникнувши також на межі V – VI ст. до н.е. Вчення Конфуція було орієнтоване на пошук таких етичних, соціальних, політичних цінностей, які б сприяли збереженню цілісності і стабільності держави. Ця філософія стала світоглядною основою середньовічного Китаю, адаптувавши до життя інші школи Стародавнього Китаю та їхні ідеї (даосизму, легізму, моїзму). Основними поняттями Давньокитайських вчень стали: інь-ян, цзи, дао, ці. Категорії інь та ян позначають протилежні, циклічно домінуючі у взаємодії сили, начала Всесвіту, які складають дві межі, що визначають кола змін світу. Поняття цзи означає водночас і знання про світ, що дає можливість правильно діяти у ньому, та мудреця-учителя. Який використовує це знання для упорядкування основної структури Космосу: Небо – Людина – Земля. Дао – це надчуттєва реальність, основа органічної цілісності Космосу і закон космічної гармонії; а також Дао – індивідуальна міра людської поведінки, необхідної для гармонії Піднебесної

(Китаю). Категорія ці означає універсальний субстрат світу, який підтримує рівновагу сил Інь та Янь.

Філософія Стародавнього Китаю була орієнтована на підтримання соціального порядку у країні як важливого фактору збереження космічної гармонії.

Середньовічна філософія розвивалася в умовах феодалізму (V – XV ст.) у тісному зв'язку з виникненням та існуванням християнського вчення (I ст. н.е.). Середньовічне мислення було теоцентричним. Ідея творіння лежала в основі середньовічної онтології, а ідея одкровення складала основу вчення про пізнання. Історія тлумачилася середньовічними мислителями лінійно та у зв'язку із біблійним тлумаченням виникнення та кінцем світу, а також як здійснення богом плану спасіння людини. Характерним для західноєвропейського середньовічного світогляду символізм, що сформувався на основі Святого письма та його тлумаченнях.

Апологетику (захист) варто розглядати як початковий етап патристики – першого періоду середньовічної філософії, яка починається з II ст. н.е., з'ясувати засади поділу на позитивних та негативних апологетів у зв'язку із їхнім ставленням до античності. Зверніть увагу на вчення Тертуліана та на аргументи Юстина Мученика.

Патристика – вершина якої припадає на V ст. – інтелектуально оформлює і розробляє християнську догматику та філософію, розвивається під впливом ідей Платона. Розгляньте творчість Августина Блаженного як видатного патриста та апологета християнського вчення.

Схоластика систематизувала розробку християнської філософії під значним впливом філософської спадщини Аристотеля. Росцелін, Абеляр, Оккам, Дунс Скотт та Тома Аквінський є представниками середньовічної схоластики. Серед представників схоластики виокремилися два напрями – номіналізму та реалізму – стосовно пояснення універсалій. Загальні поняття – універсалії – номіналізм пов'язує лише з мисленням і тлумачить їх як імена реально існуючих одиничних об'єктів. Реалізм, навпаки, ґрунтується на визнанні об'єктивної реальності універсалій.

Тома Аквінський обґрунтував католицьке віровчення про симфонію віри та розуму, стверджуючи, що віра веде розум. Зверніть увагу на поняття так званої подвійної істини, що пояснює наявність двох різних шляхів пошуку істини (шлях віри та шлях розуму). Загалом в середньовіччі філософія поставала служницею теології.

Філософія Ренесансу (відродження античної культури, опосередковане середньовічною зосередженістю на духовності) є антропоцентричною, у центрі уваги мислителів постає людина. Гуманізм епохи Відродження ґрунтувався на визнанні людини особистістю, ствердженні її права на творчість, свободу та щастя. Ренесансний гуманізм вперше постав як цілісна система поглядів, що відкрила епоху напруженої боротьби філософії зі схоластикою за новий стиль філософування, що відродила вільний діалог у напрямку до пошуку істини. В епоху Ренесансу філософія знову звертається до вивчення природи (натурфілософія), а пантеїзм постає специфічною рисою натурфілософії Відродження.

Ренесансний гуманізм – перший етап розвитку Відродження та водночас визначальна риса усієї епохи, що протиставляла середньовічному теоцентризмові прискіпливий інтерес до звичайної земної людини. Його представниками були Данте, Петрарка, Еразм Роттердамський, Томас Мор, Монтень. Неоплатонізм – другий напрям Відродження – пов’язаний головню із систематизацією та розвитком вчення Платона. Неоплатоніки – Піко делла Мірандола, Миколай Кузанський. З’ясуйте поняття вченого незнання в контексті філософського вчення Кузанського. Для натурфілософії – третього та останнього напрямку філософії Відродження – характерне прагнення сформувати науковий світогляд, вільний від теології, обґрунтувати матеріалістичний погляд на світ. Натурфілософи – Микола Копернік, Джордано Бруно, Галілео Галілей.

Для філософів епохи Відродження людина постає передусім творцем, що створює новий світ, створює красу. Вона творить найвище, що є у світі, – саму себе. Зверніть увагу на світський характер, що виявився у філософії Відродження та на художньо-естетичну її особливість.

Новий час – нова історична епоха XVII – XIX ст. (у широкому розумінні), в яку філософія розвивається у тісному контакті з наукою. Під впливом експериментально-математичного природознавства у філософії Нового часу переважають метафізика та механіцизм. Гносеологічна проблематика стає домінуючою, а пошук найправильнішого та найефективнішого методу пізнання багатоманітним визначає філософське обличчя XVII ст. (Новий час у вузькому розумінні). Зверніть увагу на те, що для філософії стає характерним інтерес до природного буття та до проблем теорії пізнання.

Два альтернативні методи пізнання – емпіризм та раціоналізм. Емпіризм джерелом знання визнавав чуттєвий досвід та стверджував, що все знання засновується на досвіді. Засновником емпіризму був Френсіс Бекон. Індуктивний метод емпіризму розглядав як єдиний правильний метод, акцентуючи увагу на експериментальних методах дослідження природи. Розгляньте вчення Бекона про ідоли чи примари та їхнє тлумачення. Погляди емпіризму поділяли Джон Локк та Томас Гоббс, вони стверджували необхідність підпорядкування людей одним і тим самим юридичним законам при природній неподібності різних індивідів. На думку Гоббса, люди об’єднуються у державу за допомогою суспільного договору, без якого вони не здатні до мирного співіснування. Зверніть увагу на думки Гоббса про мову. Раціоналізм надавав перевагу дедуктивному методу, що включав інтелектуальну інтуїцію, особливо виокремлював математичні методи дослідження. Видатним філософом-раціоналістом був Рене Декарт. Раціоналізм надавав перевагу розумові людини у порівнянні з чуттєвими формами пізнання (відчуттями, сприйняттями, уявленнями). Представниками раціоналістичної традиції Нового часу були Спіноза та Ляйбніц.

Філософія Просвітництва – феномен європейської культури XVIII ст. Основними рисами філософії Просвітництва виявилися у Франції. Для філософії цього періоду характерним був матеріалізм, сенсуалізм, антиклерикальна спрямованість, раціоналізм, концепція Божественного першопоштовху, критицизм та історичний оптимізм. Водночас виявився ідеалізм у поясненні явищ соціального життя. Головно акцент робився на проблемах морального виховання, всебічної

освіченості, що плекали своєю діяльністю енциклопедисти. Вивчіть основні ідеї видатних представників епохи Нового часу та Просвітництва : Д.Дідро, П.Гольбаха, Ф.Вольтера, Ж.Ламетрі, Ж.-Ж.Руссо, Ш.Монтеск'є, Дж.Берклі, Д.Г'юма.

Проаналізуйте розмаїтість тлумачення людини та її місця у світі у філософських концепціях Спінози, Паскаля, Руссо, Вольтера та ін.

Загалом уся філософія Нового часу минула під гаслом раціоналізм та його переважанням.

Німецька класична філософія – остання форма класичної філософії, що мала місце з середини XVIII – до середини XIX ст. Цей період особливо важливий у генезі філософської думки. Представниками німецької класичної філософії були Кант, Фіхте, Шеллінг, Гегель. Сконцентруйте свою увагу на чотирьох основних особливостях німецької класичної філософії, які виявилися в усіх філософських вченнях її представників. Якщо попередня філософія розглядала людину як пасивно-споглядальну істоту, а процес пізнання – як споглядання, то німецька класична філософія, починаючи з Канта, вперше винаходить творчий, контруктивний характер людського пізнання, мислення і діяльності.

Зауважимо, що Кант вперше в історії філософії обґрунтував творчий характер людського пізнання, чітко окреслив проблему його умов та меж, створив суперечливе, дуалістичне вчення про джерела пізнання. Філософ сформулював так званий категоричний імператив чи правило, яке визначає форму морального вчинку. Закцентуйте увагу на поняттях апіорне (додосвідне) та апостеріорне (досвідне) знання, антиномії розуму, розум та розсудок, річ у собі та річ для нас.

Гегель творець однієї з останніх систем класичного новоєвропейського раціоналізму. На основі об'єктивного ідеалізму вчений розробив теорію діалектики. Увесь світовий розвиток мислитель подав як розвиток духу (Абсолютної ідеї), який підпорядковується законам логіки. Світ ототожнювався з розумністю як такою, а ірраціональне відсувалося у сферу замежового та недійсного. У творчості Гегеля діалектика розроблялася не як мистецтво вести філософську дискусію, як це було у Сократа та Платона, а як теорія розвитку. На думку Ф.Енгельса, у філософському вченні Гегеля діалектичний метод вступає у суперечність із системою об'єктивного ідеалізму. Гегелю належить величезний внесок у розвиток теорії пізнання. На ідеалістичній основі в німецькій класичній філософії вперше розробляється ідея практичної зумовленості пізнання.

Зверніть увагу на філософське вчення Фіхте як суб'єктивного ідеаліста та розгляньте проблему самосвідомості та творчості у цьому контексті.

Закцентуйте увагу на вченні Шеллінга як об'єктивного ідеаліста та на його концепції творчості.

У центрі уваги Людвіга Фойєрбаха постає людина, для якої характерною є психофізична єдність (тіла та душі). Людина у філософії Фойєрбаха – це природна істота, а зв'язки між людьми мають природний, позаісторичний характер (принцип антропологічного матеріалізму). Як і інші представники німецької класичної філософії, Фойєрбах був ідеалістом у поглядах на суспільство. Мислитель був водночас першим критиком ідеалізму німецької класичної філософії з погляду метафізичного матеріалізму. Йому належить критичний аналіз релігії як

соціокультурного феномену. У теорії пізнання Фойєрбах постає як сенсуаліст, вважаючи, що відчуття складають єдине джерело нашого пізнання.

У контексті розвитку європейської філософії виокремлюють дві епохи: класику (розвиток філософії з античних часів до I половини XIX ст.) та посткласику (розвиток європейської філософії зі середини XIX ст. до наших днів). Поняття посткласика включає в себе неокласичні та некласичні філософські напрями. Змінюється контекст філософського знання, виникає криза раціоналістичного світогляду і фрагментація проблемного поля філософії.

Представниками ірраціоналістської філософії XIX ст. було зроблено акцент на подоланні раціоналізму попередньої філософської класики за рахунок висунення на перший план його основної характеристики самого світу та його розуміння людиною. У другій половині XIX ст. виокремились два головні напрями, за якими відбувалося переосмислення спадщини німецької класичної філософії, особливо гегельянства: з погляду матеріалізму (Фойєрбах, Маркс, Енгельс), та з погляду ірраціоналізму (К'єркегор, Шопенгауер, Ніцше, Дільтей). Раціоналістична традиція у XIX ст. представлена вченнями Гегеля (німецька класична філософія), вченням Огюста Конта (позитивна філософія або позитивізм) та К.Маркса (марксизм). Позитивізм та марксизм належать до наукової філософської тенденції (сцієнтизм). Ірраціоналістична тенденція в європейській філософії XIX ст., на відміну від філософської класики, ознаменувала собою відмову від визнання розумних підвалин дійсності і надання переваги ірраціональним чинникам (воля, інтуїція, підсвідоме). Філософія життя стала критичною рефлексією над філософською класикою. Життя у межах цієї концепції постає як первинна реальність цілісного органічного процесу, що передуює поділу світу на матеріальне та ідеальне.

Філософія, створена Марксом за участі Енгельса у другій половині XIX ст., називається марксизмом, який включає в себе економічну та соціально-політичну проблематику. Філософським новаторством Марксизму стало матеріалістичне розуміння історії, яке заклало підвалини соціально-філософської концепції, подолання споглядальності попереднього матеріалізму, органічна єдність ідей матеріалізму та діалектики. Зверніть увагу на кредо марксизму: суспільне буття визначає суспільну свідомість. Різновидами марксизму є класичний марксизм, лєнінський етап розвитку марксизму (з кінця XIX ст. до 30-х років XX ст.), неомарксизм (зі 30-х років XX ст.), до якого належить Франкфуртська школа соціології, а також постмарксизм (теорія суспільної раціоналізації Ю Габермаса) здійснювалася в останні десятиліття XX ст.

Посткласична філософія поставила претензії розумові, інтесифікує інтерес до людини-у-світі, виявляє зацікавленість до аналізу різних типів мовної реальності, характеризується розмаїтістю (плюралізмом). Серед найважливіших напрямків посткласичного філософування виокремимо феноменологічну (Е.Гусерль), аналітичну (Л.Вітгенштайн) та соціально-критичну (Ю.Габермас) традиції. А також неотомізм (релігійна філософія), екзистенціалізм (феноменологічний напрям), постпозитивізм (соціально-критична філософія). Сартр, Камю, Ясперс – представники філософії екзистенціалізму, що виник напередодні II Світової війни. Екзистенціалізм (існування) – філософія існування, який зосереджує увагу на власне людському існуванні. Існує два різновиди екзистенціалізму: релігійний та

атеїстичний. За Марселем та Ясперсом, свободу можна здобути лише апелюючи до Бога. За Сартром, бути вільним означає бути собою, тобто бути приреченим на свободу, а розуміння свободи постає як можливість вибору.

Серед філософських робіт Альбера Камю особливе місце займає “Міф про Сізіфа. Есе про абсурд”. Філософія абсурду тлумачить абсурд як найважливіший аспект буття людини у світі, що породжує бунт проти абсурдного світу, проти недосконалості та безглуздя людського буття.

Зверніть увагу на різновиди позитивної філософії у XIX та XX ст., а також на принцип перевірки на істинність (верифікація Шліка). У творчості Поппера та Куна – представників постпозитивістської філософії – отримала свій вияв аналітична стратегія розвитку посткласичної філософії. Лакатос та Фейєрабенд – представники постпозитивістської школи у філософії науки, яка розвивається в межах аналітичної традиції.

До релігійних шкіл сучасної філософії належать неотомізм (Жільсон, Марітен, Войтила – папа Іван Павло II) та неопротестантизм. Переважну увагу сучасна теологічна філософія надає двом проблемам – проблемі буття Бога як творця та проблемі буття людини як вищого творіння Бога. Філософія неотомізму виходить з принципів креаціонізму (визнання творчої ролі Бога), гносеологічного дуалізму (ствердження несуперечності віри та розуму), теодицеї (виправдання уявлень про Бога як про абсолютне добро), провіденціалізму, який стверджує розуміння історичного процесу як реалізації Божественного задуму, що має на меті спасіння людства. Неотомізм є офіційною філософською доктриною сучасного католицизму. Серед основних завдань. Що реалізовує неотомізм, є: необхідність доведення істинності католицизму, наблизитися до сучасних умов, адаптувати неотомізм до настанов сучасної культури, донести свої ідеї до простої людини. Філософія неотомізму продовжує та розвиває ідеї середньовічного філософа та богослова Томи Аквінського, який здійснив систематизацію ортодоксальної схоластики, заклав основи філософії томізму.

У контексті сучасної релігійної філософії сформувалося своєрідне реформаторське вчення Тейяра де Шардена, що поставило за мету створити нову феноменологію на основі гармонії знань конкретних наук та теологічної філософії. Тейяр де Шарден став автором концепції християнського еволюціонізму.

Філософія неопротестантизму (діалектична теологія) стверджує гріховність людини, принципово обмежуючи її можливості. При цьому повнота відповідальності за свій моральний вибір залишається за людиною.

На межі третього тисячоліття у філософії виникають нові напрямки. Найважливішим серед яких варто назвати герменевтику, центральна проблема якої – проблема розуміння. Структуралізм та його логічне продовження – постструктуралізм – нова програма аналізу соціогуманітарного знання. Названі напрями філософії знаменують собою соціокультурну ситуацію кінця XX ст. – ситуацію постмодерну.

Свідомість є суб’єктивною, вона нерозривно пов’язана з життєдіяльністю окремого суб’єкта. Свідомість предметна, в її образах фіксуються властивості та відносини предметів, але не ті складні нейрофізіологічні процеси, які відбуваються в нервовій системі при сприйнятті будь-якого предмету. Образи свідомості не мають

звичних ознак матеріальних предметів – маси, об'єму, просторово-часових параметрів тощо. Свідомість нерозривно пов'язана з мовою, має понятійний, узагальнений характер. Формується та розвивається у процесі суспільно-історичної практики людини. У марксизму свідомість розглядається як функція мозку, як здатність високоорганізованої матерії відображати об'єктивний світ, як необхідний компонент предметно-практичної діяльності людини (діяльнісна та суспільна природа свідомості).

Зверніть увагу на загальну особливість свідомості – ідеальність, яку визнають представники усіх філософських напрямків.

Феноменологія розглядає свідомість як специфічний вид буття, який неможливо виразити у традиційному ракурсі суб'єкт-об'єктних стосунків, оскільки “Я” не може спостерігати себе збоку (Гуссерль, Сартр).

Людині властиве психічне відображення, яке здійснюється у вигляді чуттєвих та раціональних форм: відчуттів, сприйняття, уявлень та абстрактно-логічного мислення.

Зверніть увагу на структуру свідомості, за Фройдом, який виокремлює підсвідомий, свідомий та надсвідомий її пласти. Підсвідоме керує свідомим та визначає зовнішню поведінку людини. Неофройдизм (Юнг) надає перевагу колективному несвідомому.

Розгляньте суспільні форми свідомості: наукову, моральну, політичну, правову, релігійну, філософську та естетичну, що відображають відповідні складові суспільної реальності.

Пізнання – це творча діяльність суб'єкта, яка зорієнтована на отримання знань про світ. Залежно від призначення, ознак отриманого знання, засобів та методів його здобуття пізнання може здійснюватися у різних формах: буденне, міфологічне, релігійне, художнє, філософське та наукове.

Вихідну структуру пізнання у класичній філософії задає суб'єкт-об'єктне відношення, в межах якого основним постає питання про можливість адекватного відтворення суб'єктом сутнісних (якісних) ознак об'єкта. Відштовхуючись від вирішення цього питання виокремлюють позиції пізнавального оптимізму (гностики) та агностицизму (агностики). Агностицизм твердить, що неможливо однозначно довести відповідність пізнання дійсності, а тому – вибудувати істинну всезагальну систему знань (Берклі, Г'юм, Кант виходили із засад агностицизму). Починаючи з “коперніканського перевороту” Канта, філософія акцентує увагу на активній ролі суб'єкта у пізнавальному процесі. Марксизм відстоює принципову пізнавальність світу для людини. У “тезах про Фойєрбаха” Маркс вводить практику у теорію пізнання, підкреслюючи практичну природу пізнавальної діяльності людини. Практика – активна чуттєво-предметна діяльність людини, цілеспрямована на перетворення природи та суспільства у відповідності до соціальних потреб. Людська діяльність включає, зокрема, і духовне виробництво.

Відчуття – найелементарніша форма чуттєвого пізнання. Сприйняття постає як цілісний і водночас структурований образ, що складається з декількох відчуттів. Уявлення – образ раніше сприйнятого чи створеного уявою явища. Чуттєвому пізнанню притаманна наявність безпосереднього зв'язку з реальною дійсністю, а

тому – фрагментарність та конкретність. Пригадайте емпіризм та сенсуалізм як гносеологічні напрями.

Формами раціонального пізнання є поняття, судження та умовивід. Це способи відображення дійсності через взаємозв'язані абстракції. Раціональне пізнання – це активний процес узагальненого, абстрактного та опосередкованого відображення дійсності. Пригадайте раціоналізм Нового часу. Зверніть увагу на третій синтезувальний рівень пізнання, який поєднує чуттєвий та раціональний.

Зверніть увагу на види істини. У класичній філософській традиції формуються кореспондентська, когерентна та прагматична концепції істини. У посткласичній філософії істина позбавляється об'єктивного статусу (К'єркегор, неопозитивізм).

Наука – це багатовимірний феномен цивілізації, вона є формою соціально-організованої пізнавальної діяльності, в якій на основі випереджувального відображення дійсності здійснюється об'єктивно-предметне ідеальне освоєння природної та соціокультурної реальності. Наукове пізнання потребує спеціального наукового апарату, особливої мови, специфічних способів обґрунтування істинності знання, підготовленого суб'єкта наукової діяльності тощо.

У процесі історичного розвитку науки змінювалися її функції у соціальному житті. В епоху становлення природознавства наука винайшла свою світоглядну функцію. У XIX ст. до неї додалася ще одна функція – бути виробничою силою у суспільстві. У першій половині XX ст. наука стала перетворюватися у діяльну соціальну основу, втілювалася у різних сферах соціального життя та регулювала різні види людської діяльності.

У структурі наукового знання можна виокремити емпіричний та теоретичний рівні. Емпіричний пласт науки вибудовується на таких методах: порівняння, вимірювання, спостереження, експеримент та опис. Зверніть увагу на теоретичні методи наукового пізнання: ідеалізація, знакове моделювання, мисленнєвий експеримент, формалізація, аксіологічний метод, метод математичної гіпотези, сходження від абстрактного до конкретного, історичний та логічний методи тощо. Найважливішими науковими методами пізнання постають індукція та дедукція, аналіз та синтез, абстрагування та узагальнення.

Пізнавальна діяльність в науці передбачає використання таких форм наукового знання: науковий факт, проблема, питання, гіпотеза та теорія.

Діалектика – це теорія розвитку. Стихійна її форма має місце у філософському вчення Геракліта в межах античності, обґрунтована діалектика знайшла своє життя у філософській творчості Гегеля у межах німецької класичної філософії. Діалектика як один з основних філософських методів, що досліджує явища, речі та процеси у розвитку та у взаємних зв'язках, протистоїть метафізичному методові, який розглядає речі, явища у сталому та відрваному від інших явищ вигляді. Розвиток – це закономірна якісна зміна кінцевих об'єктів, поява нових форм буття, що вирізняється скерованістю та незворотністю.

В основі діалектичної концепції розвитку лежать три основні закони: 1) закон єдності та боротьби протилежностей, що розкриває джерело розвитку; 2) закон взаємного переходу кількісних і якісних змін, який вказує на механізм розвитку; 3) закон заперечення заперечення, який визначає напрям розвитку. Продумайте приклади, якими можна обґрунтувати та пояснити основні закони діалектики.

Парними діалектичними категоріями є: одиничне, особливе та загальне; зміст та форма; причина та наслідок; можливість та дійсність; частина та ціле; сутність та явище. Саме за допомогою цих парних категорій діалектика як теорія розвитку формулює свої неосновні закони, які дозволяють системно та багатопланово уявити розгортання процесу розвитку. Особливу увагу зверніть на такі категорії: якість, кількість, міра, стрибок, рух, розвиток, прогрес, регрес.

Істина – це адекватне відтворення реальності, що постає у свідомості людини в результаті процесу пізнання світу. Детальніше ви зможете вивчити види істини в наступній темі.

Аксіологія – це теорія цінностей, які плекаються культурою та усім суспільним розвитком людства. Поняття культура у сучасній філософії має багатозначний зміст, у ньому містяться ознаки життєдіяльності суспільства, а також соціально значуща інформація, що зафіксована у знакових системах матеріального та духовного порядку. Культурна традиція – це найстійкіша складова культури, яка забезпечує передачу та збереження елементів соціальної та культурної спадкоємності. Розвиток культури передбачає також новаторство – наростання культурного багатства у процесі творчості. Зверніть увагу на основні концепції цінностей, що формувалися впродовж багатьох століть та пропонують різні погляди на сенс людського буття та його розуміння.

Життєвий світ людини твориться у зв'язку з ціннісними орієнтирами суспільства. Екзистенційні проблеми – це проблеми, пов'язані з переживанням людиною власного буття у світі: проблеми життя, смерті, сміху, сорому, любові, щастя, свободи, Бога, провини тощо.

У сучасному світі надзвичайно актуальними постають система цінностей та ціннісних орієнтирів кожної людини та суспільства загалом.

Предметом вивчення філософії є фундаментальні принципи і основи буття, а саме такої складної системи, що фіксується у співвідношенні “людина – суспільство – природа”. Філософська думка кожної історичної епохи подає своє бачення цієї системи, специфічно інтерпретуючи предметне поле філософії. Е.Гуссерль, засновник феноменології, звертає увагу на те, що філософування здійснюється у концептуальній формі, для філософії характерний вічний пошук істини, тому вона критично підходить до усіх форм духовного досвіду людства. У межах філософського знання варто засвоїти відмінності у співвідношеннях понять філософія і релігія, філософія і мистецтво, філософія і наука, а також з'ясувати систему філософських дисциплін. (Див. Причепій Є.М. та ін. Філософія.– К. : Видавничий центр “Академія”, 2001. – С. 9 – 35(Серія Альма-матер).

Онтологія – вчення про буття як таке, розділ філософії, що вивчає фундаментальні засади буття. Гносеологія – розділ філософії, у якому всебічно вивчається людське пізнання, у тому числі й умови достовірності та істинності знання. Філософська антропологія – філософське учення про людину та онтологічне підґрунтя її існування. Соціальна філософія – вчення про суспільство, його структуру та закономірності розвитку. (Див. Петрушенко В.Л. Філософія. – Київ-Львів : Новий світ-2000, 2004. – С.12 – 37.). Звернення до підруничкової літератури є обов'язковим видом самостійної підготовки з філософії. Опрацювання довідкової

літератури сприятиме опануванню основних понять та термінів філософії, що часто є полісемантичними.

Для ґрунтовнішого та глибшого засвоєння програмного матеріалу з філософії варто познайомитися з першоджерелами – працями філософів, що запропоновано у списках додаткової літератури.

Питання та завдання для самоконтролю, творчі завдання подані з метою звернути увагу на проблемні моменти філософського знання та водночас спонукати студентів до філософського способу мислення, до філософського узагальнення та до визначення смисложиттєвих орієнтирів. Допоміжні питання подані для правильних векторів руху думки у межах тих чи інших філософських учень, концепцій філософів.

Тестові завдання сприятимуть конкретизації та деталізації аспектів філософської науки, водночас допоможуть з'ясувати порівняльні здібності студентів щодо вивчення основних філософських дискурсів. Закрита форма тестових завдань, коли студентові надається можливість вибрати відповідь з переліку запропонованих 4 – 5 варіантів чи вибрати декілька правильних варіантів з декількох суджень. Відкрита форма тестових завдань, коли студентові потрібно доповнити речення, дописати тезу, що є концептуальним продовженням у контексті певного філософського вчення. Тестові завдання на встановлення відповідності, коли студенту пропонується співвіднести відомості, що містяться у двох стовпцях, наприклад упродовж перевірки знань історичних віх, а також характеристик основних філософських традицій. Завдання на встановлення правильної послідовності, коли студент має скласти запропоновані варіанти так, щоб відновилися правильна їхня послідовність, наприклад вибудувати логічний зв'язок, упорядкувати події чи явища філософського характеру у хронологічній послідовності.

ПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Тема: Філософія, її джерела та особливості

1. Як Ви розумієте філософію?
2. Які особливості філософського знання?
3. Знайти у словнику і з'ясувати для себе значення слова “філософія”
4. Визначити поняття “мудрості”, відповівши на питання “кого називають мудрою людиною?”
5. Згадати казку, яка містила б мудре повчання, коротко сформулювавши його.
6. Згадати і навести прислів'я, яке могло образно окреслити певну життєву позицію.
7. Згадати байку або кілька афоризмів, що могли б претендувати на втілення життєвої мудрості.
8. Навести імена двох історичних або легендарних осіб, мислителів з прикладами їх мудрих висловів або вчинків
9. Хто вперше вжив слово “філософія”?
10. Чому першою частиною слова “філософія” є “філос” (любов)?
11. Чим філософ відрізняється від давньогрецького мудреця і софіста?
12. Чим міф відрізняється від “чарівної” казки і епосу?
13. Чим афоризм відрізняється від прислів'я?
14. Які етапи виділяють в розвитку античної філософії?
15. Чому представників філософії “ранньої класики” називали натурфілософами?
16. У чому полягає філософський сенс апорій Зенона? Поясніть на прикладі апорії.
17. Що означає вислів “антропологічний (або гуманістичний) поворот в античній філософії” та з іменами яких мислителів він пов'язаний?
18. Якими рисами виізнялось розуміння світу за Платоном?
19. Яким був науковий здобуток Аристотеля?

Тема: Філософія Давнього Сходу

1. Прочитати і коротко занотувати давньоіндійський або давньокитайський міф про походження світу і людини.
2. Прочитати і занотувати міф про походження світу з давньогрецької міфології.
3. Занотувати один з варіантів міфу про походження світу з давньослов'янської міфології.
4. Зробити таблицю, яка б класифікувала характерні особливості перших шкіл давньоіндійської філософської думки.
5. Зробити таблицю, яка б відображала особливості основних шкіл (даосизм, конфуціанство) давньокитайської філософії.
6. Як зображено початок світу в давньоіндійській міфології (навести джерело)?
7. Як зображена поява людини в одному з давньокитайських міфів (навести джерело)?
8. Як зображено початок світу у Гомера?
9. Хто є родоначальником богів у Гесіода?

10. Які варіанти початку світу в давньослов'янській міфології (навести джерело)?
11. В чому принципова різниця ортодоксальних і неортодоксальних вчень давньоіндійської філософської думки?
12. Ким були за легендою Лао-Дзи і Конфуцій?

Тема: Антична філософія

1. Порівняти погляд на світ, його походження і структуру в давньогрецьких міфах у фізиків та Геракліта; записати результати порівняння.
2. Порівняти погляд на світ Геракліта і представників елейської школи; записати результати порівняння.
3. Визначити основні позиції вчення Піфагора та його послідовників – про число та місце у світобудові та осмисленні світу.
4. Виписати декілька характерних висловів Демокріта про атоми та порожнечу, порівнявши їх з вченням мислителів мілецької та елейської школи
5. З'ясувати збіг і принципову різницю у ставленні до філософії софістів і Сократа
6. Законспектувати основні розділи твору Платона “Держава”, звернувши особливу увагу на вчення про “ідеї”, “пізнання” і “суспільство”
7. Прочитати один з невеликих діалогів Платона, коротко занотувавши аргументи співбесідників.
8. Записати основні ідеї шкіл стародавнього Риму: стоїків, епікурійців, скептиків, неопіфагорійців і неоплатоників.
9. Що таке “атом” Демокріта і чим він відрізняється від першоелементів “натурфілософів”?
10. У чому полягає коріянний поворот, який здійснив Сократ в античній філософській думці?
11. Який зміст вкладав в поняття “ідеї” Платон?
12. Як Платон розумів процес пізнання?
13. Як Платон розумів будову суспільства?
14. Чому оди з основних творів Аристотеля отримав назву “Метафізика”? Які питання у центрі уваги Аристотеля в цьому творі?
15. У чому полягає різниця “теоретичної” і “практичної” філософії в Аристотеля?
16. Які смисложиттєві позиції утверджували стоїки, епікурійці та скептики?
17. Що нового з'явилося у неопіфагореїзмі і неоплатонізмі в порівнянні з вченням піфагореїзму і платонізму?
18. Хто з давньогрецьких мислителів вважав першоелементом воду, хто вогонь, хто повітря, хто “апейрон”?
19. Чому і з яким металом порівнював “вогонь” Геракліт?
20. Як вирішували питання про світобудову Піфагор і його послідовники?
21. Кому з давньогрецьких мислителів належить твердження: “Буття є, а небуття немає”? Які висновки напрашуються з цього твердження?
22. Які “стихії” вважав коренями всього Емпедокл?
23. Що таке “гомеомерії” у вченні Анаксагора?

Тема: Середньовічна філософія

1. Прочитати першу книгу Мойсея: “Буття”, (“Старий Заповіт”) та “Євангелія від св.Івана” (“Новий Заповіт”), виписавши фрагменти про створення світу та людини.
2. Порівняти основні ідеї неоплатоників про “Єдине” з вченням християнських апологетів про єдиного Бога-творця, знайти збіг і принципову відмінність у тлумаченні Бога.
3. Сформулювати проблему універсалій, виявивши спільне та відмінне у тлумаченні проблеми загального Платоном і Аристотелем із поясненням її у схоластичній філософії.
4. Визначити основні позиції у вирішенні проблеми універсалій реалізмом (крайнім та поміркованим) і номіналізмом (крайнім та поміркованим), відобразивши їх у формі таблиці.
5. Які аспекти вчення Тертуліана можуть бути приводом приписати йому вислів “Вірю тому, що абсурдно”.
6. Як були організовані перші університети в Європі?
7. У чому суть вчення Августина про час (на відміну від уявлення античних філософів)?
8. Як вирішували проблему знання і віри Боецій та Тома Аквінський?
9. Що таке універсалія?
10. Що таке “концептуалізм”?
11. Яка головна особливість християнської середньовічної філософії?
12. Розкрийте зміст понять “апологетика”, “патристика”, “схоластика”.
13. Які головні теологічні проблеми Середньовіччя?
14. До якого знання відновлюється інтерес в епоху Відродження?
15. У чому полягає гуманістичний характер філософії доби Відродження?
16. Розкрийте зміст понять “теїзм”, “пантеїзм”, “космологія”.

Тема: Філософія епохи Відродження

1. Які особливості філософії епохи Відродження?
2. Поясніть поняття ренесансного гуманізму.
3. Назвіть філософів та титанів Відродження.
4. Чому епоха Відродження (Ренесансу) одержала таку назву?
5. Чому цей період історичного розвитку суспільства можна характеризувати як гуманістичний?
6. Які риси характеризують утопічний соціальний устрій доби Відродження?
7. Що таке антропоцентризм?
8. Що таке гуманітарні науки?
9. Як розуміють людину в епоху Відродження Леонардо да Вінчі, Лоренцо Валла, Миколай Кузанський?
10. У чому сутність коперніканського перевороту та його вплив на світогляд в епоху Відродження?

Тема: Філософія Нового часу

1. У чому полягає новизна новочасної філософії?

2. Які напрямки філософії Нового часу ви знаєте?
3. Назвіть найвизначніших представників філософії Нового часу.
4. Які ідеї філософії доби Просвітництва?
5. Назвіть філософів-просвітників.
6. Чому саме гносеологія та методологія наукового пізнання уособлюють філософію Нового часу?
7. У чому полягає проблема методу у філософії Френсиса Бекона?
8. Чому погляди Джона Локка оцінюють як сенсуалізм, а Девіда Г'юма – як скептицизм?
9. Доведіть, що саме Рене Декарт є засновником раціоналізму Нового часу.
10. Поясніть твердження Гегеля, що “Просвітництво – це царство розуму”.
11. Як Томас Гоббс тлумачить проблему мови?
12. У чому полягає зв'язок філософії Нового часу з математикою й природознавством?
13. Чому раціоналізм вважається протилежністю сенсуалізму?
14. У чому полягає сутність поглядів на субстанцію в новоєвропейській філософії?
15. Що означає поняття “скептицизм”?
16. Спільне і відмінне в поняттях “агностицизм” та “скептицизм”.
17. Доведіть гносеологічну обмеженість сенсуалізму та раціоналізму.
18. Яка система поглядів і чому отримала назву Просвітництва?
19. У чому полягає сутність “механістичного принципу” філософії доби Просвітництва?

Тема: Німецька класична філософія

1. Чому своє пояснення процесу пізнання Кант називав “коперніканським поворотом у філософії”?
2. Що означає поняття “суб'єкт” у Фіхте?
3. У чому полягає суть натурфілософії Шеллінга?
4. Що таке “абсолютна ідея” в філософії Гегеля?
5. З яких філософських позицій Фойєрбах критикував гегелівську філософію?
6. Виписати з “Критики чистого розуму” І. Канта таблицю категорій та відповісти на питання яку роль вони відіграють у процесі пізнання, за Кантом.
7. Виписати з “Критики чистого розуму” “Антиномії чистого розуму” та розкрити зміст вислову Канта: “Я вимушений був обмежити знання, щоб звільнити місце для віри...”
8. Сформулювати категоричний імператив І. Канта та знайти відповідник йому у Біблії.
9. За твором Ф. Шеллінга “Про відношення реального та ідеального в природі” коротко сформулювати як тлумачить Шеллінг “ідеальне”.
10. За твором Фіхте з'ясувати основний зміст “Науковчення” Фіхте.
11. За твором Гегеля “Хто мислить абстрактно” з'ясувати, як Гегель розуміє “абстрактне” і “конкретне”.
12. Розкрити тезу Гегеля: “Все дійсне – розумне, все розумне – дійсне”.

13. Що таке кантівська “річ в собі” і на якій підставі Кант її принципово відрізняє від “явища”.
14. Як Кант розрізняє “трансцендентальне і трансцендентне”.
15. Як Кант пояснює “простір і час”.
16. Чому Фіхте вважає поняття “річ в собі” зайвим.
17. Який зміст вкладає Шеллінг у поняття “Абсолюту”.
18. Чому, на відміну від Канта, Шеллінг прихильно ставиться до тлумачення Спінози “субстанції”.
19. На противагу концепції якого філософа Гегель висуває тезу про те, що “Субстанція” і є “суб’єктом”.
20. Який зміст має у Гегеля категорія “буття” і яке місце ця категорія посідає в його системі.
21. Яка принципова різниця між ідеєю енциклопедії у просвітителів і гегелівською “Енциклопедією...”
22. Яка різниця між традиційним (до Гегеля) розумінням “метафізики” і тлумаченням “метафізики” Гегеля.

Тема: Філософія XIX століття

1. Якими причинами був зумовлений перехід від класичного до некласичного філософування?
2. Поясніть відмінності між класичною та некласичною парадигмою мислення.
3. У чому полягають особливості сцієнтистського напрямку філософії?
4. Поясніть основні умови виникнення, предмет дослідження та основні ідеї позитивізму.
5. Що таке ірраціоналізм?
6. Які щаблі розвитку людської індивідуальності називає К’єркегор?
7. Розкрийте зміст загальної назви “філософія життя”.
8. Назвіть представників “філософії життя”.
9. Що таке “Надлюдина”, за Ніцше?
10. Які основні положення марксистської філософії?
11. Як ви розумієте матеріалістичне тлумачення історії?
12. Які історичні стадії розвитку та основні проблеми виявів позитивізму?
13. Які основні завдання філософії з погляду позитивізму?

Тема: Філософія XX та XXI ст.

1. Порівняйте релігійний та атеїстичний екзистенціалізм?
2. Якою є основна проблематика феноменологічної філософії?
3. Чому структуралізм вважають методологічною основою гуманітарних наук?
4. Розкрийте зміст аналітичної філософії як однієї з провідних філософських методологій.
5. Що таке “постмодернізм” та які його філософські засади?
6. Що таке ноосфера?
7. Як поєднує науку та релігію Шарден?
8. Порівняйте релігійно-філософське вчення неотомізму з поглядами Шардена.
9. Назвіть представників релігійної філософії XX століття.

10. Що таке герменевтика?

Тема: Українська філософська думка

1. Які особливості української філософської думки?
2. Назвіть найвизначніші віхи в історії української філософії.
3. Які особливості української філософії називає Дмитро Чижевський?
4. Яких українських мислителів ви знаєте?
5. У чому полягає зв'язок філософської культури Київської Русі та західноєвропейського середньовічного суспільства?
6. Що таке академічна філософія в історії української філософської думки?
7. Які основні риси філософського вчення Григорія Сковороди?
8. Що таке поступ, за вченням Івана Франка?
9. Що таке українська історіософська наука?
10. Назвіть сучасних українських філософів.

Тема: Проблема буття у філософії

1. Коли і чому в філософії з'явилась проблема буття?
2. У чому сутність парменідового розуміння буття?
3. Хто з античних філософів не сприйняв парменідового тлумачення буття і чому?
4. У чому полягає специфіка середньовічного тлумачення проблеми буття?
5. Які зміни у розумінні проблеми буття відбулись у філософії Нового часу?
6. Розкрийте зміст вислову “онтологічний поворот у філософії XX ст.”
7. Чи є змістовний зв'язок між світоглядом людини XX ст. та філософським вирішенням проблеми буття, і якщо є – чому?
8. Що таке матерія та яка її структура?
9. Які форми руху матерії Ви знаєте?
10. Як співвідносяться поняття “матерія” і “субстанція”?
11. Як співвідноситься природничонаукове і філософське розуміння матерії?
12. Розкрийте зміст субстанційної та реляційної (релятивістської) концепцій простору і часу.
13. Як співвідносяться поняття “рух”, “розвиток”, “прогрес”?

Тема: Свідомість як філософська проблема

1. У чому полягають труднощі філософського вирішення проблеми свідомості?
2. Якою метафорою користувались давні греки для опису свідомості і чому?
3. У чому полягає зв'язок середньовічного розуміння свідомості з геоцентричним світоглядом?
4. Чому в релігійній філософії свідомість розуміється як тягар і хрест?
5. Які концептуальні зміни в розгляді проблеми свідомості відбулись у філософії Нового часу?
6. Яким є зміст і соціальні передумови марксової концепції свідомості?
7. У чому полягає подібність та відмінність марксової і фрейдової концепцій безсвідомого?

8. Що таке свідомість, які її структура, джерела і витоки?
9. Розкрийте зміст понять “самосвідомість”, “ідеальне”, “духовне”.
10. Які історичні та сучасні варіанти вирішення проблеми ідеального Ви знаєте?
11. Що таке суспільна свідомість і яка її структура?
12. Які сучасні концепції свідомості Ви знаєте?

Тема: Людина та її буття як предмет філософського осмислення

1. Людина як об’єкт філософського дослідження.
2. Єдність біологічного, психологічного і соціального факторів у структурі людини.
3. Які, на Ваш погляд, причини зростання інтересу до антропологічної проблематики?
4. Чому багато філософів і мислителів кажуть про людину як таємницю?
5. Які Ви знаєте основні риси пануючого розуміння людини в добу античності. Середньовіччя і в Новий час?
6. Яка роль діяльнісної парадигми в розумінні людини?
7. Розкрийте зміст поняття “антропосоціогенез” та підходів до розуміння сутності антропосоціогенезу.
8. У чому сутність проблеми співвідношення біологічного та соціального в людині? Які варіанти вирішення цієї проблеми Ви знаєте?
9. Розкрийте зміст понять “індивід”, “індивідуальність”, “особистість”.
10. У чому полягає унікальність особистості людини?
11. У чому полягає парадоксальність феномену свободи особистості?
12. Що таке “самоцінність людини”?
13. Проблема життя, смерті і безсмертя у сучасній філософії.
14. Які типи ставлення до життя і смерті Ви знаєте?
15. У чому сенс безсмертя особи?

Тема: Проблема пізнання та методу у філософії

1. Що таке знання і пізнання?
2. Які основні етапи розробки проблем пізнання в історії філософії Ви знаєте?
3. Що є предметом гносеології та яка її відмінність від епістемології?
4. Який зв’язок між пізнанням і практикою?
5. Розкрийте зміст понять “об’єкт” і “суб’єкт пізнання”.
6. Що таке істина, які її властивості та критерії?
7. У чому полягає сутність хиби (омани, помилки, неправди)?
8. Які пізнавальні здібності людини Ви знаєте? Розкрийте їхній зміст.
9. Як можуть співвідноситись пізнання і віра?
10. Що таке правда? Що таке “художня правда”?
11. Що таке верифікація?
12. У чому відмінність метафізики та діалектики?
13. Розкрийте основні аспекти поняття “наука”.
14. У чому полягають основні закономірності розвитку науки?
15. Розкрийте специфіку рівнів та структури наукового пізнання.
16. У чому відмінність метафізичного та діалектичного методів пізнання?

17. Назвіть правила Декарта та поясніть їхню роль у процесі наукового пізнання.
18. Назвіть рівні пізнання.
19. Яке сучасне розуміння науки як суспільного інституту?
20. Що таке діалектика?
21. Хто є родоначальником стихійної діалектики?
22. Хто обґрунтував закони діалектики?
23. Назвіть та на прикладі поясніть парні діалектичні категорії.
24. Поясніть закони діалектики.
25. Що таке теорія розвитку? Чим рух відрізняється від розвитку?
26. Що таке прогрес та регрес? Що таке поступ?
27. Що таке діалектична бесіда, за Сократом?
28. Порівняйте уявлення про діалектику мислителів минулого та сучасних дослідників.
29. Віднайдіть спільне та відмінне у вченні про діалектику філософів Середньовіччя та представників сучасної релігійної філософії.
30. Проаналізуйте альтернативні концепції діалектики.
31. Чи можливо досягти цілковитої об'єктивності в пізнанні?
32. Порівняйте розуміння істини позитивізму, екзистенціалізму та прагматизму.

Тема: Соціальна філософія та філософія історії

1. Що є об'єктом дослідження соціальної філософії?
2. Які форми духовного життя суспільства Вам відомі?
3. У чому полягають особливості історіософії?
4. Яка генеза розуміння історії у контексті філософії?
5. Порівняйте погляди на суспільство Д.Віко та І.Гердера.
6. У чому полягає відмінність між природою та суспільством?
7. Що таке аксіологія?
8. Що таке цінність? Які цінності Вам відомі?
9. Чи може жити суспільство без цінностей?
10. У чому сенс життя людини?
11. Як історично змінювалися уявлення про культуру?
12. Якими способами передається культурна спадщина?
13. Спектр уявлення про цивілізацію? На які типи поділяються цивілізації?
14. Яка визначальна причина кризи сучасної культури?
15. У чому полягає специфіка філософського аналізу культури?
16. Чи існує прогрес у культурі?
17. Що таке "кінець історії"?
18. Які зміни відбуваються у суспільстві в умовах глобалізації? Перед якими перспективами постає сучасне людство?
19. Охарактеризуйте діяльність Римського клубу.
20. У чому коріняться проблеми сучасної цивілізації?
21. Які шляхи подолання кризи особистості на межі XX та XXI ст. Ви можете запропонувати?

ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ

- “Нема людини, котра була б вільною від філософії, хоча б примітивної, дитячої, безпосередньої, несвідомої” (М. Бердяєв). На підставі чого можна, по-вашому, це стверджувати? Що в людині доконечно зумовлює потребу філософувати?
- “Філософія – з точки зору здорового глузду – є “перевернутим світом” (Г. Гегель). Чи погоджуєтеся ви з цією думкою? Спробуйте відповісти, зокрема міркуючи над тим, що, якщо сумніваючись у видимому, людина постійно запитує світ, то у чому найістотніше, на вашу думку, конститується це питання? Що з необхідністю розширює й забезпечує, збагачує в людині постійне формування питань та поглиблений пошук відповідей на них? Для чого потрібна філософія?
- “Філософія – це світоглядне універсальне знання, спрямоване на тотальність і сутність буття” (О. Кульчицький). Чи не йдеться тут про ототожнення філософії зі світоглядом? Як вони співвідносяться?
- “Наука – це те, що ми знаємо, філософія – те, чого ми не знаємо” (Б. Рассел). Як ви гадаєте, чому філософ зробив такий висновок? Чи погоджуєтеся з ним? У чому принципова відмінність між наукою і філософією?
- “...Мудрість полягає в тому, щоб говорити правду, діяти відповідно до природи, прислуховуючись до неї” (Геракліт). Мудрість – це “істинне розуміння” (Платон). Мудрість – це “знання причин і наслідків” (Аристотель). Чи бачите ви щось спільне у наведених судженнях про мудрість? Якщо “так”, то у чому саме? Поясніть.
- “Світогляд породжується умовами життя, життєвим досвідом та нашим психічним складом” (В. Дільтей). Які ознаки світогляду характеризуються у цьому висловлюванні? Які типи світогляду можна назвати, спираючись на цей вираз? Чому?
- Поясніть, спираючись на власне розуміння світогляду, такий вираз Платона, що “здивування є початком філософії”?
- “Перш, ніж почати розглядати світ таким, яким він є, завжди необхідно абстрагуватися від деталей, створювати прості гіпотези і схеми, за допомогою яких можна було б узагальнювати масу фактів, поставити правильні питання” (П. Самуельсон). Конкретизуйте такі поняття: “суб’єкт” “об’єкт”, “носій світогляду”.
- “Здивування є початком філософії” (Платон) Чому здивування сприяло появі філософії? Чим, як вважали давньогрецькі мудреці, позначене мислення філософа?
- “Першоосновою світу є вода” (Фалес) У чому сенс цієї ідеї? Вода у Фалеса є речовина з її властивостями чи передовсім поняття єдиної першооснови?

- “Філософ повинен володіти пізнанням начал і причин сутностей” (Аристотель). Який сенс вкладався філософом у поняття “начала” та “причин сутностей”? Що вперше ним розглядалося як першоначалом всього сущого?
- “Пізнай самого себе” (Сократ) У чому сенс цього виразу? Якою галуззю мудрець обмежував висвітлення життєдіяльності людини?
- “У всьому є частина всього” (Анаксагор). У чому сенс такої думки? Про які особливості мислення давніх греків вона свідчить? Чи погоджуєтеся з такою позицією?
- “Людина для людини – святина” (Сенека). “Коли людина живе за людиною, а не за Богом, вона подібна до сатани” (Августин). Яка істотна відмінність цих двох висловів? Які важливі філософсько-світоглядні цінності втілені в судженнях Августина?
- “Щодо часу переважає авторитет, а щодо сутності справи – розум” (Августин). Що стало причиною цього висновку?
- “Пізнання істини подвійне: це або пізнання через природу, або пізнання через благодать” (Т. Аквінський). Які особливості середньовічного філософського мислення відображає вказаний висновок? Чим, на вашу думку, зумовлена життєва необхідність “пізнання через благодать”?
- Прокоментуйте вислів Тертуліана “Вірю, тому що це абсурдне”.
- “Лише чуттєвий досвід, експеримент можуть бути джерелом достовірного знання”. “Джерелом істинного знання може бути лише людський розум, інтелект”. До якого філософського вчення можуть належати ці судження? Що вони (кожне зокрема) абсолютизують і що недооцінюють?
- В одному з розділів “Критики чистого розуму” І. Кант ставить три відомі питання: а) що я можу знати? б) що я повинен робити? в) на що я можу сподіватися? У яких працях і як він відповідає на свої питання?
- “Що розумне – те дійсне, і що дійсне – те розумне” (Г. Гегель). У чому полягає реальний сенс такого вислову? Чому ця думка знаходила як адептів, так і опонентів? У чому полягає її небезпека для суспільного буття?
- “Природа – неорганічне тіло людини” (К. Маркс). Чим тут постає природа: а) “продовження людини”? б) “частина людини”? в) реалізація антропного принципу?
- “Більшість тверджень і питань, що тлумачаться як філософські, нехибні, а позбавлені смислу” (Л. Вітгенштайн). До якої філософської течії належить цей вислів і чому? Що означає “позбавлені смислу”? Під дією якого принципу автор підводить своє твердження?
- “Все, що існує в пізнанні, і сам світ є об’єктом щодо суб’єкта, тільки для суб’єкта він й існує. Світ є моїм уявленням” (А. Шопенгауер). Як ви розумієте “світ як уявлення”? Він нереальний? А чи існує в концепції філософа “інший світ за світом уявлення” і яке місце в ньому відводиться людині?

- “Слабкі й невдахи повинні загинути – перша заповідь людинолюбства. І потрібно ще допомагати їм у цьому” (Ф. Ніцше). До якої течії належать ці судження? Що намагається обґрунтувати Ніцше? Чи погоджуєтеся з його точкою зору?
- “Розгляньте, які практичні наслідки, як ми вважаємо, можуть бути створені об’єктом нашого поняття. Поняття про всі наслідки і є повне поняття об’єкта” (Ч. Пірс). Як ви розумієте “поняття про всі наслідки”? До чого прагне звести Пірс значення слова? Чи збігається раціональний сенс його концепції з науковими, філософськими переконаннями?
- “Ми нащадки Славуні і можемо бути горді і не шкодуємо життя... І краще зникнути, але ніколи не бути в рабстві” (“Велесова книга”). Що ви знаєте про джерело цього вислову? Як ви б охарактеризували світосприйняття русичів? Чи відрізняється воно від світосприйняття сучасних українців? Якщо так, то чому?
- “Хочеш знайти найбільше володарювання? Пануй над самим собою” (Віталій з Дубна). Що означає “пануй над самим собою”, як можна досягти такого стану і в боротьбі з чим? Чому набутий стан оцінюється як “найбільше володарювання”?
- “Світ ловив мене, але не спіймав” (Г. Сковорода). Як ви розумієте цей вислів? Який основоположний принцип мислителя він ілюструє?
- “Людина виправляється та вдосконалюється лише при справі. Ставши при ній, людина стоїть на землі. Тільки на землі можна сіяти зерна” (М. Гоголь). Поясніть цей вислів.
- “...Сила економічна завжди багато значила: без неї сила моральна, що душа без тіла” (П. Куліш). У чому простежується взаємозалежність економіки і моралі? Аргументуйте відповідь.
- Поміркуйте над виразом: Світ – це в єдності матеріально-предметних та духовних чинників сфера життєдіяльності, творчості та історичного поступу людини. Що (чи хто?) у центрі світу? У зіставленні з чим (з ким) світ є і без чого його немає? Що є першою визначальною умовою світу?
- “Бути людиною і бути у світі – одне і те саме” (М. Гайдеггер). Чому бути людиною означає бути у світі? Чому незалежність від світу у нашій народній традиції подається з негативною оцінкою? (Згадайте українське слово “пройдисвіт”).
- Час і простір мають значення лише для конкретної системи координат. Чи погоджуєтеся ви з такою думкою? Чи може час “поспішати” або “запізнюватися”, а простір “скорочуватися” чи “розширюватися”? Від чого залежать властивості простору і часу? Поясніть.
- “Пізнавати, щоб більше могли. Більше могли, щоб більше діяти. Більше діяти, щоб повніше існувати” (П. Тейяр де Шарден). Чому цей вислів розглядають як імператив повноти людського сенсу буття, як закон повноти й цілісності ставлення до світу? Що спонукає і вимагає пошуку нових форм буття у світі?

- “Буття є , а небуття немає” (Парменід). Чи можна проти цієї думки щось заперечити? Чи справді небуття не існує? А минуле чи майбутнє не можуть бути виявом небуття?
- “Буття – те найближче для людини, що залишається для неї найвіддаленішим” (М. Гайдеггер). Чи поділяєте ви цю думку? Обґрунтуйте свою відповідь.
- “Свідомість – це не те саме, що й психіка, не просто сукупність психічних процесів і не вмістище, на кшталт ідеального простору, в якому вони відбуваються. Це особливе утворення, що свормувалося у процесі суспільно-історичного розвитку” (С. Л. Рубінштейн). Поясніть окреслену тут особливість формування та функціонування свідомості.
- У житті сучасної людини та суспільства загалом панівне місце займає інформація. Чи можна розглядати інформацію як важливий товар чи як джерело знань?
- Самосвідомість є: а) пізнання людиною самої себе як мислячої істоти? чи як істоти, що відчуває світ? б) самооцінка людини? в) саморегуляція людини? Поясніть свій вибір. Що, на вашу думку, є безперечною передумовою самосвідомості?
- На шляху пізнання та розвитку наукових знань, на думку Френсіса Бекона, постають чотири привиди (“привиди роду”, “привиди печери”, “привиди площі або ринку”, “привиди театру”). Розкрийте зміст цих “привидів”. Чому їхня критика Беконом є першою спробою у філософії Нового часу виявити власне гносеологічний суб’єкт, відокремити його від практичного суб’єкта?
- “Замість умоглядної філософії, яка викладається у школах, можна створити практичну, за допомогою якої, знаючи силу і дію вогню, води, повітря, зірок, небес і всіх інших оточуючих нас тіл, ...ми могли б стати мовби господарями і володарями природи” (Р.Декарт). Прокоментуйте цей вислів. На яких саме принципах пропонує вчений підпорядкувати філософію практиці? Чи не переоцінює він при цьому ролі розуму?
- За І. Кантом, “Пізнання – це лише конституювання свідомістю світу. Отже, джерело знань треба шукати не в цьому конституюваному світі (сфері досвіду), а в правилах його конституювання, тобто не в об’єкті, а в суб’єкті”. На основі чого філософ дійшов такого висновку? Зверніть увагу на кантівський світ ноуменів і феноменів.
- Результати процесу пізнання є гносеологічним образом, або суб’єктивним образом дійсності. Чому пізнавальний образ є не копією, а ідеальним образом? Чому він не завжди обмежений суб’єктивним?
- “Епістемологія – це теорія вірогідного знання, яке завжди є процесом, а не станом” (Ж. Піаже). Як ви розумієте “пізнання як процес”? Чому це не “стан”? Як це пояснює автор генетичної епістемології і яка ваша думка?
- “У будь-якому випадку незалежно від того, яку картину світу я малюю, я завжди буду перевіряти її істинність за допомогою термінів свого

вдасного досвіду” (М. Шлік). До якого виду епістемологічного фундаменталізму належить цей вислів? Абсолютизація якого досвіду тут має місце? Чи погоджуєтеся ви з позицією автора? Чому?

- “Критицизм прагне не до того, щоби відмовитися – без достатніх на це підстав – від знань, а до того, щоб розглянути кожну частину, що здається такою, з огляду на її вартісність, і взяти те, що залишиться знанням і після цього розгляду” (Б. Рассел). Чи поділяєте ви думку одного із найвидатніших епістемологів ХХ ст? Чим пояснює філософ необхідність критичного ставлення до знань, які лише здаються нам такими? У чому тут він близький до вчення Канта та його “сновидінь розуму”?
- “Наука своєю суттю є анархістською установою: теоретичний анархізм гуманніший і прогресивніший, аніж його альтернативи, що посиляються на закон і порядок” (К. Фейєрабенд). “Що істинне в логіці, те істинне в психології, науковому методі та в історії науки” (К. Поппер). Позиція якого автора вам видається правильною? Зверніть увагу на поняття “наука” і “творчість”.
- Якщо самі поняття, будучи основою всього, змішані і неодумано абстраговані від речей, то вкрай не міцне те, що побудоване на них” (Ф. Бекон). На яку особливість наукового знання звертає увагу мислитель? Поясніть, чому ви так думаєте?
- Погана філософія винищує хорошу фізику” (В. Гейзенберг). На яку роль філософії щодо науки звертає увагу вчений? За яких умов роль і місце філософії у науковому знанні особливо зростає?
- Як зауважував давньокитайський філософ Мо Ді, “задум, циркуль та коло – це три елементи, які в єдності утворюють...: а) гіпотезу, б) форму, в) метод?” Виберіть правильний варіант. У міркуваннях вам допоможе такий вислів Мо Ді: “Це те, що сприймається під час навчання і, дотримуючись чого, можна досягти цілей”.
- “Будь-яке близьке, приховане від чужого, неповторне, спільне життя ми розуміємо як життя в спільності. Суспільство ж – публічність, як кажуть: світ. У спільності зі своїми і відчуваємо себе від народження, всіма своїми радощами й бідами пов’язані ми з ними. У суспільство ж потрапляють як щось чуже” (Ф. Тьонніс). Дайте ваше розуміння цієї думки. У чому істотні відмінності між спільнотою та суспільством? У чому суперечливість суспільного буття? Чому суспільство постає “чужим” для суб’єкта суспільної дії?
- “Суспільство – це завжди динамічна єдність двох чинників: меншин і мас. Меншини – це спеціально кваліфіковані одиниці чи групи одиниць. Маса – це сукупність осіб без спеціальної кваліфікації. Отож під масами не слід розуміти головно “робітничі маси”. Маси – “рядова людина” (Х. Ортега-і-Гассет). Поясніть вашу точку зору на уявлення суспільства як такого, що складається з “обраної меншості” і “маси”. Як ви розумієте ці складники? І яка їхня роль у суспільному бутті?

- “Соціальні факти – це зразки мислення, діяльності і почуттів, котрим властива характерна риса – незалежність від індивідуальної свідомості” (Е. Дюркгайм). Поясніть, що таке “соціальні факти”? У чому полягає їхня незалежність від індивідуальної свідомості?
- “Суспільна закономірність лежить глибше від зовнішньонеобхідного зв’язку між причиною та дією і має інший сенс” (С. Л. Франк). Поясніть цей вислів. Яка особливість соціального пізнання тут міститься?
- “Лише людина може ставити перед собою свідомо визначені цілі, в результаті виникає світ культури... Це лише те, що служить для блага людини” (І. Кант). “Культура – сукупність прогресу людини і людства в усіх сферах і напрямках за умови, що цей прогрес служить духовному вдосконаленню індивідуума як прогресу прогресів” (А.Швейцер). Поясніть філософсько-світоглядні засади цих висловів. На яку спільну рису культури звертають увагу філософи? Чи мають місце специфічні нюанси позицій Канта і Швейцера стосовно визначення “культури”? Що таке культура, на вашу думку?
- “Культура – культивування всіх властивостей суспільної людини і виробництво її як людини з якомога все більш розвиненими властивостями та зв’язками, а тому й потребами, – виробництво людини як якомога усе більш цілісного та універсального продукту суспільства” (К. Маркс). “Культура – остання мета природи, людина покликана її створювати. Культура за її структурою органічна, людина в ній – не лише засіб, а й мета” (І. Кант). Порівняйте ці визначення двох німецьких мислителів. У чому їхня істотна відмінність? Які критерії щодо визначення культури є основоположними у кожного з філософів? Яка позиція вам більше імпонує і чому?
- “Культура – це вічність у сучасному” (М. Мамардашвілі). Поясніть суть цього висловлювання. У чому полягає елемент “вічності” в культурі?
- “Накопичений у культурі досвід відкриває людині її внутрішню нескінченність” (А. де Сент-Екзюпері). Яке ваше розуміння цієї думки? Поясніть, у чому полягає специфіка “простору” культури та його пізнання, освоєння людського світу?
- “Життя мусить бути культурним, але й культура зобов’язана бути життєдайною” (Х. Ортега-і-Гассет). Як ви розумієте цей імператив? Як ви б пояснили необхідність взаємопроникнення життя і культури? Чому виникла така проблема?
- “Будь-яка культура (навіть матеріальна) є культура духу; будь-яка культура має духовну основу, вона є продукт творчої праці духу над природними стихіями” (М. Бердяєв). Поясніть ваше розуміння цієї думки. Чи в усьому ви погоджуєтеся з автором вислову? Чи можуть існувати з боку культури негативні впливи на людину?
- “Культура суспільства є органічно цілісною, утворює тотальність духовного у тих царинах, у яких вона розгортається: у науці, господарстві та мистецтві. Це цілісна парадигма, в якій варіації та

спонтанні утворення об'єднуються в один основний мотив” (П. Козловський). Що забезпечує цілісність культури суспільства? Що найбільш істотне в культурі вмотивовує цей висновок?

- У центрі “філософії скнарості” – “ідеал кредитоспроможної добропорядної людини, обов’язок якої вважати примноження свого добра за самоціль... Йдеться не лише про практичну мудрість, а про певний “етос”, “етичну максиму”, якій підпорядковано увесь спосіб життя” (М. Вебер). Що розуміє Вебер під поняттям “філософія скнарості”? Чи поділяєте ви його точку зору? На вашу думку, які світоглядні цінності притаманні людині, яка сповідує подібну філософію? Чи “філософія скнарості” не сприяє антропологічній деструкції, деформації особистості, унеможливлючи, знекровлюючи її культуротворчі вияви?
- “У перспективі глобальна спільнота громадян стане поліцентрованим і складеним суспільством, яке ґрунтуватиметься на найрізноманітніших глобальних вільних громадських інформаційних мережах, котрі перетинатимуть усі національні кордони суспільством, подібним до живого організму із системою прямого зв’язку, здатного швидко й динамічно відповідати на зміни в навколишньому середовищі” (Й. Масуда). Як ви розумієте цей вислів? Як би ви пояснили сутність суспільства, що діє на принципах “живого організму”. Що це: відсутність держав, національних особливостей, наявність одноманітної людської маси? Як тут співвідносяться “частина” і “ціле”?
- “Інформаційна технологія породжує нові моральні проблеми. Одна з них може виникнути в разі, коли дані постійно й безслідно знищуються, друга – пов’язана з можливістю за допомогою комп’ютера втручатися в особисте життя. Але серед найважчих проблем окремо стоїть проблема статусу самої інформації” (Д. Лайон: Дмитро Громов та Олег Ладиженський). Чому проблема “статусу самої інформації” є найскладнішою? Що тут переважає і чому: а) проблема зіставлення між даними, інформацією, знаннями, мудрістю? б) роль інформації як товару? Якими іншими етичними проблемами може бути переобтяжене інформаційне суспільство?
- “Проблема інформаційного суспільства є як політичною, так і аналітичною. Соціальний аналіз відіграє певну роль у самій політиці інформаційної технології” (Д. Лайон: Дмитро Громов та Олег Ладиженський). Чи поділяєте ви таку думку? Поясніть свою точку зору. Чому “соціальний аналіз” так потрібний у технологічній політиці? Які можливі соціальні наслідки інформаційних технологій?
- “Людина, яка вважає, ніби все у світі, навіть найістотніше, продається за гроші, спричинює своїй особистості непоправну шкоду” (В. Хьосле). Чи погоджуєтеся з цією думкою? Чи не суперечить вона ідеалу добропорядної людини, самоціль для якої “примноження добра”? Чи, можливо, цей ідеал вимагає не лише простого нагромадження грошей?

У ході міркувань зверніть увагу на зіставлення понять “практична мудрість”, “етична максима”, “загальнолюдські цінності”, “Дух капіталізму”.

- Понад 2500 років тому Платон помістив ідею блага на вершину “піраміди” ідеальної держави, вважаючи мораль, що пронизує всі форми суспільних відносин, головним сенсом характеристики будь-якої держави. Чи погоджуєтеся з поглядом Платона? Як ви вважаєте, керівник будь-якого рангу мусить мати внутрішню моральність, володіти самосвідомістю як самооцінкою своїх дій (тобто тим, що ми називаємо совістю) чи ні?
- “Народ, який за духом своїм є рабом, заслуговує батога і тиранії” (К.Монтеск’є). Чи погоджуєтеся ви з переконанням, що рабська свідомість може породити лише рабське буття? Аргументуйте вашу відповідь.
- М.Вебер вважав бюрократію природним атрибутом індустріального суспільства, наслідком конкретних і науково обґрунтованих підходів до управління. Звідси і його велика повага до так званої ідеальної бюрократії. Як відомо, наша вітчизняна бюрократія має негативну оцінку від власного народу і від іноземних громадян. У чому причини української демократії? Як зробити, щоб українська бюрократія набула рис “ідеальної бюрократії”, як її бачив Вебер?
- “Коли людина не знає, до якої гавані пролягає її шлях, то жоден вітер для неї не буде попутним” (Сенека). Поясніть цей вислів з огляду на проблему управління в сучасному українському суспільстві. Які основоположні ідеї, принципи, концепції та теорії мають мати місце у житті суспільства?
- І. Кант порівнював вузьких прагматиків, що ігнорують теорію, з “очима крота, що спрямовані тільки на досвід”, тоді, як на думку філософа, необхідно “...бачити краще і далше, ...триматися прямо і споглядати небо”. Чи поділяєте думку мислителя? Чи можливо, практична доцільність замінити нам теорію як матеріальний достаток бажання споглядати небо? “Духовні крила – то, може, не що інше, як романтична вигадка юнацької уяви? Поясніть відповідь, пов’язавши її із сьогоденням.
- “Людина завжди була, є і буде найцікавішим об’єктом вивчення”, – писав давньогрецький мислитель Емпедокл. Що ж таке людина? Чи це “Мірило усіх речей” (Протагор)? Чи “хвороба Землі” (Ніцше)? Чи може у вас є свій варіант пояснення “людини”?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Варіант 1

1. Виберіть судження, що характеризують такий феномен духовного світу людини і суспільства, як світогляд:
 - а) світогляд – це форма організації самосвідомості індивіда та суспільства;
 - б) світогляд – це уявлення про світ та місце людини у ньому;
 - в) світогляд – це сукупність індивідуального досвіду людини;
 - г) світогляд – це чітка несуперечлива система суджень про природу.
2. Назвіть основні регіони, де зародився філософський світогляд:
 - а) Далекий Схід; б) Давня Греція; в) Америка; г) Давній Китай; д) Давній Єгипет; е) Давня Індія.
3. Вкажіть риси, що притаманні давньогрецькій філософії:
 - а) онтологізм; б) агностицизм; в) космологізм; г) особливий стиль мислення; е) емпіризм.
4. Назвіть давньогрецьких філософів, що розвивали атомістичне вчення:
 - а) Левкіпп; б) Зенон; в) Епікур; г) Демокріт; д) Сократ; е) Емпедокл.
5. Визначіть автора відомої тези “Людино, пізнай саму себе”:
 - а) Платон; б) Сократ; в) Будда; г) Конфуцій.
6. Визначіть хронологічні межі середньовічної філософії:
 - а) I – X ст.; б) V – XV ст.; в) II – XV ст.; г) X – XVIII ст.
7. Виокреміть представників філософії Відродження:
 - а) Данте; б) Декарт; в) Петрарка; г) Бруно; д) Еразм Роттердамський; е) Аквінський; є) Миколай Кузанський; ж) Піко делла Мірандолла; з) Копернік.
8. Визначіть автора відомого філософського висловлювання “Я мислю, отже, існую”: а) Берклі; б) Юм; в) Декарт; г) Спіноза.
9. Допишіть фразу: Найбільш розвинена форма діалектики як теорії розвитку в межах німецької класичної філософії була розроблена
10. Визначіть правильність твердження: Для механіцизму XVII ст. характерне зведення складного до простого, цілого до суми частин, заперечення якісної своєрідності законів природи, намагання пояснити рух і взаємодію об’єктів, виходячи із законів класичної механіки.

Так
Ні
11. Визначте філософську позицію Гегеля: а) суб’єктивний ідеалізм; б) панлогізм; в) раціоналізм; г) метафізичний матеріалізм; д) об’єктивний ідеалізм.
12. Філософським новаторством Маркса стало матеріалістичне розуміння історії.

Так
Ні
13. Виділіть філософів класичної епохи: а) Сартр; б) Камю; в) Ляйбніц; г) Парменід; д) Ясперс; е) Кузанський; є) Фойєрбах; ж) Поппер; з) Кун.
14. Визначіть риси, які відрізняють посткласику від класичної філософії:
 - а) критика споглядальності попередньої філософії; б) заперечення пізнаваності світу; в) критика об’єктивізму попередньої філософії; г) боротьба матеріалізму та

ідеалізму; д) лінгвістичний поворот у філософії; е) плюралізм філософської думки.

15. Назвіть нові напрямки, які виникли в європейській філософії на межі третього тисячоліття: а) філософія науки; б) філософська герменевтика; в) постструктуралізм; г) філософія права.

Варіант 2

1. Вкажіть історичні типи світогляду: а) релігійний світогляд; б) екзистенціалізм; в) атеїзм; г) міфологія; д) філософський світогляд.
2. Виокреміть представника філософії Стародавньої Індії: а) Лао-цзи; б) Платон; в) Конфуцій; г) Сідхартха Гаутама (Будда); д) Сократ; е) Піфагор; є) Зенон; ж) Парменід.
3. Визначіть особливості філософії Стародавнього Сходу: а) культ розуму і логіки; б) збереження та зміцнення традицій; в) ідея збереження гармонії Космосу за рахунок внутрішнього перетворення духовного світу людини.
4. Вкажіть давньогрецьких філософів, яких називали “вчителями мудрості”: а) послідовників Платона; б) скептиків; в) софістів; г) усіх давньогрецьких філософів.
5. Закінчіть фразу: “Давньогрецький філософ Сократ, вступаючи у діалог із співбесідником і бажаючи, щоб той самостійно досягнув ступінь свого незнання предмету обговорення, використовував метод
6. Назвіть риси, що характерні для філософського мислення епохи середньовіччя: а) космоцентризм; б) антропоцентризм; в) теоцентризм; г) пантеїзм; д) ідея творіння (креаціонізм); е) ідея одкровення.
7. Реалізм як напрям середньовічної схоластики – це продовження вчення якого античного мислителя: а) Сократа; б) Епікура; в) Платона.
8. Визначіть представників філософії французького Просвітництва: а) Юм; б) Берклі; в) Дідро; г) Кант; д) Гольбах; е) Гоббс; є) Декарт; ж) Вольтер; з) Ламетрі; и) Руссо; і) Монтеск’є.
9. Визначіть хронологічні межі німецької класичної філософії: а) XVII ст.; б) друга половина XVIII ст.; в) ХУ ст.; г) середина XVIII ст. – середина XIX ст.; д) середина XVII ст. – середина ХУІІІ ст.; е) XIX ст.
10. Визначіть, якою істотою є людина за Людвігом Фойєрбахом: а) історичною та соціальною; б) природною; в) біопсихосоціальною.
11. Назвіть представників “філософії життя”: а) Гегель; б) Ніцше; в) Енгельс; г) К’єркегор; д) Дільтей; е) Конт; є) Шопенгауер.
12. Назвіть передумови кризи класичного філософування: а) криза раціоналістичного світогляду; б) революція у природознавстві; в) фрагментація проблемного поля філософії; г) поява нових філософських концепцій.
13. Визначіть філософа – основоположника одного з найвпливовіших напрямів сучасної філософії: а) Дільтей; б) Ясперс; в) Гайдеггер; г) Гуссерль.
14. Центральною філософською проблемою екзистенціалізму є індивідуальне буття людини.

Так

Ні

15. Визначіть, які з названих філософських концепцій можуть належати до сучасних шкіл релігійної філософії: а) неомарксизм; б) неотомізм; в) неопозитивізм; г) неопротестантизм.

Варіант 3

1. Розташуйте в хронологічній послідовності такі феномени духовної культури: а) наука; б) міфологія; в) філософія.
2. Вкажіть чотири “благородні істини” буддизму: а) життя – це страждання; б) необхідно притримуватися принципу недіяння; в) причиною страждань є прив’язаність до життя; г) можна досягнути звільнення від страждань; д) необхідно дотримуватися принципу “золотої середини”; е) існує восьмиступеневий шлях самовдосконалення.
3. Визначіть представників філософії Стародавньої Греції: а) Конфуцій; б) Платон; в) Будда; г) Сократ; д) Піфагор; е) Гегель; є) Берклі.
4. Встановіть, чи правильною є теза: Вчення Сократа було ідейним фундаментом філософської школи софістів.

Так
Ні
5. Вкажіть філософські школи епохи еллінізму: а) раціоналізм; б) стоїцизм; в) агностицизм; г) кінізм; д) епікуреїзм; е) піфагореїзм.
6. Виокреміть представників філософії середньовіччя: а) Августин Блаженний; б) Миколай Кузанський; в) Демокріт; г) Росцелін; д) Абельяр; е) Галілей; є) Оккам; ж) Тома Аквінський; з) Дунс Скотт; и) Френсіс Бекон; і) Роджер Бекон.
7. Визначіть розуміння людини, яке характерне для філософії Відродження: а) людина – це суспільна тварина; б) людина – це мисляча істота; в) людина – це творець, художник, митець; г) людина – це істота, створена Богом, привілейована, повелитель усього створеного до неї; д) людина – це мікрокосм.
8. Вставте пропущене слово: “Філософія Просвітництва – це етап у розвитку європейської філософії, який розгортався у столітті.”
9. Визначіть філософа, який ввів поняття “категоричний імператив”: а) Локк; б) Кант; в) Ніцше; г) Фіхте.
10. З наведеного переліку виокреміть характерну рису філософської творчості К.Маркса: а) панлогізм; б) соціоцентризм; в) пантеїзм; г) деїзм.
11. Вкажіть ім’я філософа, ідеї якого розвиває неотомізм: а) Аристотель; б) Платон; в) Августин Блаженний; г) Тома Аквінський; д) Оккам.
12. Визначіть філософське вчення, яке характеризується тезою “Суспільне буття визначає суспільну свідомість”: а) ірраціоналізм; б) “філософія життя”; в) марксизм; г) позитивізм.
13. Визначіть, що складає зміст терміну “ірраціоналізм”: а) відмова від пізнання світу; б) відмова від можливості пізнання світу людиною; в) відмова від пізнавальних можливостей розуму; г) сумнів у можливостях наукового пізнання; д) переорієнтація пізнання на різні нерациональні способи пізнання світу.
14. Вкажіть філософів, які представляють екзистенційну течію у філософії ХХ століття: а) Конт; б) Маркс; в) Бердяєв; г) Гайдеггер; д) Ясперс; е) Сартр; є) Кант.
15. Вставте пропущене слово: Творцем концепції “мовних ігор” є

Варіант 4

1. Вкажіть риси, що характерні для міфологічного світогляду:

а) синкретичність; б) раціональність; в) антропосоціоморфізм; г) чітка логічна структура; д) генетизм; е) образність та емоційність.

2. Назвіть основні філософські школи давньокитайської філософії:

а) даосизм; б) скептицизм; в) джайнізм; г) кінізм; д) конфуціанство; е) буддизм;

3. Встановіть, хто з давньогрецьких філософів є засновником наївної стихійної діалектики: а) Платон; б) Сократ; в) Геракліт; г) Демокріт; д) Парменід.

4. Проаналізуйте, чи правильною є теза: Школа філософів-софістів змістовно передувала вченню Сократа.

Так

Ні

5. Виокреміть уявлення про природу держави, яке характерне для Платона:

а) держава – це результат суспільного договору між людьми; б) держава здійснює батьківську опіку над людиною та керує нею, людина підкоряє свої інтереси державним; в) держава – це “град земний”.

6. Назвіть філософа, на ідеї якого спирався Тома Аквінський, обґрунтовуючи принципи християнського богослов'я: а) Платон; б) Аристотель; в) Декарт; г) Демокріт; д) Парменід.

7. Визначіть специфічні риси філософського мислення в епоху Відродження:

а) антропоцентризм; б) пантеїзм; в) панлогізм; г) гуманізм; д) деїзм;
ж) антисхоластична скерованість; з) атеїзм.

8. Визначіть філософа, який вважається засновником емпіризму: а) Декарт; б) Френсіс Бекон; в) Спіноза.

9. Розташуйте в хронологічній послідовності вказані етапи розвитку класичної європейської філософії: а) філософія Нового часу, б) філософія доби Відродження, в) антична філософія, г) філософія Просвітництва; д) середньовічна філософія; е) німецька класична філософія.

10. Вкажіть, як можна визначити погляди Людвіга Фойєрбаха на соціальну реальність: а) матеріалізм; б) ідеалізм; в) дуалізм.

11. Допишіть фразу: У хронологічному порядку раціоналістична традиція у філософії XIX століття на противагу ірраціоналізму представлена.....

12. Вкажіть історичні етапи еволюції філософії марксизму у хронологічній послідовності: а) неомарксистський; б) ортодоксальний (класичний); в) постмарксистський; г) ленінський.

13. Назвіть рису філософського знання, характерну як для філософської класики, так і для посткласичної філософії: а) логічна строгість висновків; б) інтерес до людини; в) рефлексивність; г) протистояння матеріалізму та ідеалізму.

14. Визначіть філософів посткласичної епохи: а) Аристотель; б) Гуссерль; в) Локк; г) Декарт; д) Вітгенштайн; е) Габермас; є) Кант; ж) Тома Аквінський; з) Кароль Войтила.

15. Визначіть, в який історичний період виникає філософія екзистенціалізму:

а) в середині XIX ст.; б) напередодні I світової війни; в) напередодні II світової війни; г) у переддень нового тисячоліття.

Варіант 5

1. Виокреміть сюжети, які характерні для архаїчних міфів: а) антропологічні; б) космогонічні; в) космологічні; г) екологічні; д) теогонічні; е) антропогонічні; ж) соціальні.
2. Вставте пропущене слово: Світоглядним фундаментом державної ідеології середньовічного Китаю було
3. Визначіть, яке вчення належить давньогрецькому філософу Платону: а) атомістичне; б) етичний раціоналізм; в) вчення про світ ідей (ейдосів).
4. Назвіть давнього філософа, який висловив думку про те, “людина – це мірило усіх речей”: а) Протагор; б) Лао-цзи; в) Емпедокл; г) Сократ.
5. Визначіть основні науково-філософські досягнення Аристотеля. Він: а) створив основу сучасної системи філософських категорій; б) заснував формальну логіку; в) заснував психологію; г) заклав основи синергетики; д) окреслив предметні поля усього комплексу наукового античного знання; е) визначив специфіку етики, естетики, знання, визначив предметні галузі існуючих у той час наук.
6. Проаналізуйте, чи правильна теза: “Реалісти твердили, що універсалії існують реально як певні духовні сутності, поза одиничними речами і незалежно від них”.

Так
Ні
7. Визначіть, на вчення якого античного філософа посилалися представники середньовічної схоластики: а) Фалеса; б) Сенеку; в) Аристотеля.
8. Проаналізуйте і визначіть з наведеного переліку основні ідеї філософії французького Просвітництва: а) пріоритет розуму як найвищої інстанції при вирішенні усіх проблем людського суспільства; б) сенсуалізм; в) ідея історичного прогресу; г) агностицизм; д) деїзм; е) дуалізм; ж) критицизм; з) клерикалізм.
9. Визначіть філософів, які представляють натурфілософську традицію Ренесансу: а) Данте; б) Копернік; в) Галілей; г) Бруно; д) Петрарка.
10. Назвіть парадигму, якій відповідає стиль мислення німецької класичної філософії: а) діяльнісна; б) споглядальна.
11. Назвіть досягнення науки XIX століття, які стали природничими передумовами формування філософії марксизму: а) відкриття клітинної будови живих організмів; б) теорія хімічної будови Бутлерова; в) відкриття закону збереження і перетворення енергії; г) еволюційна теорія Дарвіна; д) генетика.
12. Визначіть основні стратегії посткласичного філософування: а) феноменологічна; б) аналітична; в) психологічна; г) соціально-критична; д) евристична.
13. Визначіть форму буття, яка знаходиться у центрі проблематики екзистенціалізму: а) буття природи; б) буття суспільства; в) буття духовне; г) індивідуальне буття людини.
14. Філософія неотомізму як офіційна доктрина католицизму продовжує і розвиває ідеї середньовічного філософа і богослова Томи Аквінського (XIII ст.).

Так
Ні
15. Назвіть ім'я релігійного філософа, у вченні якого є спроба поєднання комплексу конкретних наук і теологічної філософії: а) Тейяр де Шарден; б) Вернадський; в) Реріх.

Варіант 6

1. Визначіть час виникнення філософського світогляду: а) середина III тисячоліття до н.е.; б) III – I століття до н.е.; в) VII – VI століття до н.е.; г) XVII – XVIII століття н.е.
2. Визначіть основні категорії, які належать філософським системам Стародавньої Індії: а) інь-янь; б) цзи; в) нірвана; г) сансара; д) дао; е) ци; ж) карма.
3. Вкажіть давньогрецьких філософів, що розробили проблему першоначала та єдиної основи світобудови: а) Платон; б) Фалес; в) Протагор; г) Геракліт; д) Анаксімен; е) Анаксимандр; ж) Сократ; з) Піфагор.
4. Визначіть, що складає сутність вчення Платона про пізнання: а) ідея реінкарнації; б) ідея пригадування отриманого знання; в) ідея божественного одкровення.
5. Назвіть давньогрецького філософа, якому належить таке визначення людини: “Людина є суспільною твариною”: а) Сократ; б) Платон; в) Демокріт; г) Аристотель.
6. Проаналізуйте, чи правильна теза: “Номіналісти відстоювали думку про те, що реально існують лише одиничні тіла природи”.

Так
Ні
7. Визначіть, до якого філософського напрямку належить вчення середньовічного мислителя Аврелія Августина: а) схоластика; б) містика; в) патристика.
8. Виокреміть ім'я мислителя, якого вважають основоположником раціоналізму Нового часу: а) Ф. Бекон; б) Р. Декарт; в) Т. Гоббс; г) Дж. Локк.
9. Визначіть характерну особливість світогляду доби Відродження: а) релігійний світогляд; б) художньо-естетичний світогляд; в) моральний світогляд; г) науковий світогляд.
10. Вставте ім'я філософа: Відкриття матеріалістичного розуміння історії належить
11. Визначіть мислителів, філософська позиція яких була ідеалістичною: а) Гегель; б) Фіхте; в) Фойєрбах; г) Шеллінг.
12. Визначіть, які характерні риси посткласичної європейської філософії: а) культ розуму; б) звернення до ірраціоналізму; в) розуміння істини як достовірного знання; г) посилений інтерес до людини; д) протистояння матеріалізму та ідеалізму; е) фрагментація проблемного поля філософії.
13. Визначіть головний принцип, який лежить в основі філософії неотомізму як спадкоємиці вчення Томи Аквінського: а) первинність матерії, вторинність свідомості; б) гармонії віри і розуму; в) визнання природи причиною самої себе.
14. Вкажіть, як можна перекласти термін “екзистенціалізм” українською: а) “філософія сутності”; б) “філософія існуючого”; в) “філософія існування”.
15. Вкажіть, що складає основний зміст філософської герменевтики: а) дослідження розуміння як умови осмислення соціального буття; б) сукупність прийомів тлумачення текстів гуманітарного характеру; в) вчення про ноосферу.

Варіант 7

1. Вставте у текст пропущені слова з наведених далі: а) мистецтво; б) філософія; в) релігія; г) наука; д) міфологія
 “Перша форма світогляду була доінтелектуальною, друга надінтелектуальною, тобто такою, що не потребує логіки та раціонального знання. Своєю чергою, висунула на перший план інтелектуальні аспекти світогляду”.
 2. Визначіть основні категорії, які належать філософським системам Стародавнього Китаю: а) дао; б) нірвана; в) цзи; г) мокша; д) ци; е) інь-ян.
 3. Назвіть мислителя, якому належить висловлювання “Усе тече, усе змінюється, і не можна двічі ступити одну воду”: а) Фалес; б) Демокріт; в) Геракліт; г) Зенон.
 4. Вкажіть, яке з філософських вчень найбільш повно розроблене Парменідом: а) вчення про першооснову світобудови; б) вчення про форму; в) вчення про буття.
 5. Визначіть, хто з давньогрецьких філософів здійснював синтез і систематизацію усього комплексу античного науково-філософського знання: а) Аристотель; б) Парменід; в) Платон.
 6. Завершіть фразу: Основними етапами розвитку середньовічної філософії є:
 7. Визначіть філософський напрям середньовічної думки, до якого належать Росцелін, Абельяр, Оккам, Дунс Скотт та Хома Аквінський: а) апологетика; б) схоластика; в) містика; г) патристика.
 8. Виокреміть філософів-гуманістів доби Відродження: а) Дж.Бруно; б) Данте; в) Ф.Петрарка; г) М.Копернік; д) Еразм Роттердамський; е) Т.Мор.
 9. Визначіть правильність твердження: Раціоналізм надає перевагу розуму людини у порівнянні з чуттєвими формами пізнання (відчуттями, сприйняттями, уявленнями)”.
Так	Ні
10. Виділіть проблеми, які досліджував у своїй філософській творчості Кант: а) етичні; б) проблеми соціального буття; в) пізнавальні можливості людини; г) соціальна структура суспільства.
 11. Розташуйте у правильній хронологічній послідовності: а) німецька класична філософія; б) новоевропейська філософія; в) філософія марксизму.
 12. З наведеного переліку визначіть основні напрямки розвитку посткласичної філософії: а) неотомізм; б) неоплатонізм; в) екзистенціалізм; г) постпозитивізм; д) постмарксизм; е) патристика.
 13. Визначіть основні модуси буття людини, які розглядаються в екзистенціалізмі: а) рефлексія; б) свобода; в) страх; г) насолода; д) любов; е) комунікація; є) нірвана.
 14. Серед названих персоналій виділіть філософів-неотомістів ХХ ст.: а) К’єркегор; б) Гайдеггер; в) Жільсон; г) Марітен; д) Мерло-Понті; е) Войтила.
 15. Термін “посткласика” характеризує стан філософії “після класики” і включає в себе неокласичні і неокласичні філософські напрямки.
Так	Ні

Варіант 8

1. Визначіть, що є предметом вивчення філософії:

а) Бог; б) фізична реальність; в) матерія; г) найзагальніші сутнісні характеристики світу, людського відношення до природи, суспільства і духовного життя людини.

2. Визначіть, яка характерна риса філософії Стародавньої Індії:

а) внутрішня єдність з релігійно-міфологічним світоглядом;
б) орієнтація на формування практичного політично-етичного знання;
в) розвиток культури теоретичного мислення.

3. Спираючись на наведені приклади, назвіть першооснову світу у філософському вченні Піфагора. Одиниця у піфагореїзмі – діяльне начало і форма усіх речей; двійка – пасивне начало речей; Всесвіт й усі речі визначені через трійку тощо. Першооснова усього існуючого в піфагореїзмі – це

4. Визначіть ім'я давньогрецького філософа, починаючи з якого у західній тардиції філософування вперше чітко окреслився інтерес до людини :

а) Протагор; б) Сократ; в) Зенон; г) Аристотель; д) Геракліт; е) Платон.

5. Визначіть, що об'єднує різні за ціннісними орієнтаціями такі філософські школи епохи еллінізму, як стоїцизм, кінізм, епікуреїзм: а) засновники філософських шкіл народилися в одному місті-полісі Афінах; б) ці філософські вчення об'єднує загальна етична проблематика; в) усі ці школи утворені послідовниками Сократа.

6. Визначіть час життя середньовічного філософа Августина Блаженного:

а) XV ст.; б) IX ст.; в) XIII ст.; г) IV – V ст.; д) III ст.

7. Проаналізуйте, чи правильним є твердження: Для філософів епохи Відродження людина є передовсім творцем, що створює новий світ, створює красу. Вона творить найвеличніше, що існує у світі, – саму себе.

Так

Ні

8. Визначіть, яку філософську традицію Ренесансу представляють такі мислителі, як Піко делла Мірандола та Миколай Кузанський:

а) схоластика; б) неоплатонізм; в) гуманізм.

9. Визначіть представників німецької класичної філософії: а) А.Шопенгауер;

б) І.Кант; в) Ф.Шеллінг; г) Й.Гете; д) Й.Фіхте; е) Гегель; є) О.Конт;

ж) Л.Фойєрбах; з) Ф.Ніцше.

10. Вкажіть основні досягнення філософії марксизму: а) відкриття матеріалістичного розуміння історії; б) ідея активності суб'єкта у пізнанні; в) подолання споглядальності попереднього матеріалізму; г) розробка діалектики як теорії розвитку; д) досягнення єдності матеріалізму і діалектики; е) формулювання категоричного імперативу.

11. Вкажіть, які дві епохи можуть бути виокремлені у розвитку європейської філософії: а) протофілософія; б) класика; в) неокласика; г) некласика;

д) посткласика.

12. Серед наведених феноменів людського буття виділіть той, до якого в XX столітті прикована увага аналітичної філософії XX століття: а) малюнок; б) мова; в) розум; г) чуття.

13. Назвіть філософську традицію, що лежить в основі екзистенціалізму:

- а) раціоналізм; б) ірраціоналізм; в) сенсуалізм; г) емпіризм; д) агностицизм.
14. Допишіть пропущене слово: В екзистенціалізмі спосіб відношення людини з ворожим їй і позбавленим сенсу світом розуміється як
15. Назвіть мислителів, творчість яких визначила розвиток герменевтики як методу соціогуманітарного пізнання і як філософського вчення: а) Кант; б) Лакан; в) Дільтей; г) Гуссерль; д) Кун; е) Гайдеггер; є) Гадамер; ж) де Соссюр; з) Вернадський.

Варіант 9

- Встановіть відповідність між уявленнями про предмет філософії і названими філософськими традиціями: 1) натурфілософія; 2) неопозитивізм; 3) марксизм; 4) феноменологія:
 - предмет філософії – логічний аналіз мови науки;
 - предмет філософії – природа як така;
 - предмет філософії – “життєвий світ” людини;
 - предмет філософії – всезагальні об’єктивні закономірності функціонування і розвитку природи, суспільства і пізнання.
 - Визначіть основні передумови, що характеризують особливості філософії Стародавньої Греції: а) кастово-кланова ієрархія суспільства; б) торгово-ремісничі відносини; в) демократія у суспільному житті; г) панування землеробної общини; д) соціальний динамізм.
 - Проаналізуйте, для якої філософії специфічною є внутрішня єдність з релігійно-міфологічним світоглядом:
 - Стародавня Індія;
 - Стародавній Китай;
 - Стародавня Греція.
 - Визначіть першоначалю світобудови, яке висунув давньогрецький натурфілософ Геракліт: а) атом; б) повітря; в) число; г) вогонь.
 - Назвіть ім’я філософа – автора філософсько-політичної праці “Держава”, у якій розкривається уявлення про ідеальну державу:
 - К.Маркс;
 - Гегель;
 - Конфуцій;
 - Платон;
 - Аристотель.
 - Визначіть час життя середньовічного філософа-схоласта Томи Аквінського:
 - XV ст.;
 - IX ст.;
 - XIII ст.;
 - IV – V ст.;
 - III ст.
 - Проаналізуйте особливість філософії Ренесансу. Чи правильна теза? “Гуманізм доби Відродження визнав людину особистістю, утвердив її права на творчість, свободу та щастя. Вперше постав як цілісна система поглядів.
Так	Ні
- Визначіть, який філософський напрям репрезентують такі мислителі Нового часу, як Р.Декарт, Б.Спіноза та Г.Ляйбніц: а) гуманізм; б) раціоналізм; в) емпіризм.
 - Закінчіть фразу: Основоположником німецької класичної філософії є
 - Встановіть основну суперечність філософії Гегеля в оцінці Енгельса. Це суперечність між: а) матеріалізмом та ідеалізмом; б) раціоналізмом та емпіризмом; в) агностицизмом і гносеологічним оптимізмом; г) системою і методом.
 - Виділіть представників ірраціоналістичної тенденції у філософії XIX століття:
 - Гегель;
 - Ніцше;
 - Енгельс;
 - К’єркегор;
 - Дільтей;
 - Конт;
 - Шопенгауер.

12. Визначіть, для якої з течій сучасної західної філософії своєрідна інтерпретація життєвого світу стала центральною філософською проблемою:

а) неотомізм; б) феноменологія; в) персоналізм; г) постпозитивізм.

13. Визначіть проблеми, які характерні для сучасної теологічної філософії:

а) буття і небуття; б) походження світу; в) буття Бога як творця; г) взаємини людини і природи; д) пізнаваність світу; е) буття людини як вищого творіння.

14. Визначіть історичні передумови, що пробудили інтерес до індивідуального буття людини у філософії екзистенціалізму: а) соціальні кризи, у тому числі світові війни; б) можливість використання досягнень техногенної цивілізації на шкоду людині; в) перший політ людини у космос; г) наявність у світі тоталітарних режимів; д) розвиток наук і мистецтв; е) перебудова в СРСР.

15. Герменевтика – це філософський метод і онтологія. Для якого історичного періоду характерне таке визначення цього філософського поняття:

а) античність; б) середньовіччя; в) XIX ст.; г) XX ст.

Варіант 10

1. Встановіть відповідність, що характеризує проблематику основних розділів філософського знання: 1) онтологія; 2) гносеологія; 3) філософська антропологія; 4) соціальна філософія; а) вчення про людину; б) вчення про буття; в) вчення про пізнання; г) вчення про суспільство.

2. Визначіть, для якої філософії є характерною орієнтація на формування практичного політико-етичного знання: а) Стародавня Індія; б) Стародавній Китай; в) Стародавня Греція.

3. Визначіть, кому з філософів античності може належати теза: “Предмет, що рухається, не рухається ні в тому місці, де він знаходиться, ні в тому місці, де він знаходиться, ні в тому місці, де його немає”: а) Геракліту; б) Зенону; в) Демокріту.

4. Назвіть першооснову світу, яку подав давньогрецький натурфілософ Фалес: а) повітря; б) вода; в) апейрон; г) земля.

5. Встановіть, якому соціальному стану відповідає тип такої людської душі, як розумна душа, що вирізняється мудрістю, у платонівському вченні про ідеальну державу: а) правителям-філософам; б) воїнам; в) ремісникам та селянам.

6. Визначіть, що стверджує принцип гармонії віри та розуму, висунутий Томасом Аквінським: а) необхідність розмежування богослов'я і філософії; б) необхідність використання філософії для більш доступного викладу та обґрунтування істин релігії; в) примат філософії над богослов'ям.

7. Визначіть, хто з філософів Відродження представляє натурфілософське вчення: а) Данте; б) Бруно; в) Монтень; г) Галілей; д) Копернік.

8. Визначіть правильне тлумачення механіцизму XVII століття. Це: а) вияв діалектичного стилю мислення; б) спосіб пояснення явищ, що вивчаються, виходячи з механічних закономірностей; в) вияв метафізичного стилю мислення; г) один з розділів класичної науки.

9. Назвіть парадигму, якій відповідає стиль мислення німецької класичної філософії: а) діяльнісна; б) споглядальна.

10. Визначіть правильність твердження: Для представників європейської класичної філософії був характерний ідеалізм у тлумаченні явищ соціального життя.

Так

Ні

11. Вставте пропущене ім'я філософа XIX століття: Творцем антропологічного матеріалізму є

12. З наведеного переліку виокреміть характерну рису філософської творчості Маркса: а) панлогізм; б) соціоцентризм; в) пантеїзм; г) деїзм.

13. Вкажіть основні проекції, з яких виходить філософія неотомізму:

а) механіцизм; б) креаціонізм; в) еволюціонізм; г) гносеологічний дуалізм; д) теодицея; е) провіденціалізм.

14. Визначіть, якого типу ситуації висувуються екзистенціалізмом на перший план у розумінні людського буття: а) романтичні ситуації; б) "граничні ситуації"; в) цікаві ситуації; г) перехідні ситуації.

15. Визначіть, що є предметом філософських пошуків структуралізму:

а) об'єктивна реальність, яка дана людині у відчуттях; б) інваріантні відносини (структури) в динаміці переважно соціокультурних феноменів різного порядку; в) структура діяльності індивіда; г) структурні рівні організації матерії.

ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ

1. Світогляд, його структура.
2. Історичні типи світогляду: міфологія, релігія, філософія.
3. Філософія як світогляд.
4. Предмет філософії.
5. Філософія в системі культури. Функції філософії.
6. Специфіка філософського знання.
7. Проблема методу у філософії.
8. Специфічні особливості східної та західної філософських парадигм.
9. Філософія Стародавнього Сходу: загальна характеристика.
10. Особливості філософії Стародавнього Китаю.
11. Основні філософські школи Стародавньої Індії.
12. Антична філософія та її значення для світової філософської думки.
13. Основні філософські школи досократичного періоду.
14. Основні ідеї філософського вчення Геракліта.
15. Атомістична концепція Демокріта.
16. Життя і творчість Сократа.
17. Філософське вчення Платона.
18. Філософія Аристотеля.
19. Філософська думка Стародавнього Риму.
20. Особливості західноєвропейської середньовічної філософії.
21. Апологетика у контексті середньовічної філософії.
22. Патристика та її роль у розвитку середньовічної філософії.
23. Філософія Аврелія Августина як представника західної патристики.
24. Середньовічна схоластика. Проблема універсалій.
25. Містика як напрям середньовічної філософії.
26. Вчення Фоми Аквінського.
27. Особливості філософії доби Відродження.
28. Ренесансний гуманізм італійського Відродження XIV – XV ст.
29. Філософія Миколая Кузанського.
30. Філософія антропоцентризму в епоху Відродження.
31. Неоплатонізм доби Відродження.
32. Натурфілософія XVI ст.: основні ідеї та представники.
33. Феномен Реформації в контексті європейського Відродження. Мартін Лютер.
34. Загальна характеристика філософії Нового часу. Проблема методу.
35. Сенсуалізм, емпіризм, раціоналізм у філософії Нового часу.
36. Раціоналістичне вчення Декарта.
37. Філософія Бекона.
38. Філософські погляди Гоббса та Локка.
39. Вчення Спінози про субстанцію, атрибути, модуси.
40. Філософські ідеї Берклі та Юма.
41. Вчення Ляйбніца про монади.
42. Філософія французького Просвітництва XVIII ст.: Руссо, Вольтер, Дідро.
43. Німецька класична філософія та її роль для розвитку філософської думки.

44. Філософія Канта як основоположника німецької класичної філософії.
45. “Категоричний імператив” і концепція людини у філософії Канта.
46. Філософське вчення Гегеля. Метод і система.
47. Філософські погляди Фіхте.
48. Філософське вчення Шеллінга.
49. Антропологічний матеріалізм Фойєрбаха.
50. Марксистська філософія (діалектичний та історичний матеріалізм).
51. “Філософія життя”: ідеї, проблеми, представники.
52. Позитивістська філософія. “Віденський гурток”.
53. Релігійна філософія ХХ ст.
54. Сучасна неотомістська філософія.
55. Екзистенціалізм: ідеї, проблеми, представники.
56. Психоаналіз З.Фрейда.
57. Фрейдизм та неофрейдизм.
58. Герменевтика як філософський напрям.
59. Феноменологія як напрям у філософії ХХ ст.
60. Релігійно-філософські школи сучасної західної філософії.
61. Філософська думка часів Київської Русі.
62. Філософія Григорія Сковороди.
63. Філософія Памфіла Юркевича.
64. Філософські ідеї Івана Франка.
65. Поняття буття у філософії. Структура буття.
66. Поняття матерії та його генеза в історії філософії.
67. Поняття свідомості. Особа як реальний носій свідомості.
68. Свідомість та самосвідомість. Свідомість і несвідоме.
69. Розуміння людини в генезі філософської думки.
70. Поняття особистості.
71. Біологічне та соціальне в людині.
72. Проблема життя та смерті у духовному досвіді людини.
73. Суспільство як цілісна система.
74. Глобальні проблеми сучасного суспільства.
75. Пізнання в контексті людського існування.
76. Практика і процес пізнання.
77. Проблема істини в пізнанні.
78. Проблема пізнання у філософії.
79. Особливості чуттєвого пізнання.
80. Особливості раціонального пізнання.
81. Філософське вчення про форми, методи та принципи пізнання.
82. Проблеми діалектики в історії філософії та її альтернативи.
83. Проблема суспільства у філософії.
84. Природа і суспільство.
85. Значення глобалістики у сучасному світі.
86. Проблема життя, смерті і безсмертя у філософії.

СПИСОК НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ САМОПІДГОТОВКИ З КУРСУ “ФІЛОСОФІЯ”

Література основна:

- Андрущенко В., Михальченко М. Сучасна соціальна філософія. Курс лекцій [Текст] / В.П.Андрущенко, М.І. Михальченко. – К. : Генеза, 1993. – 225 с.
- Андрущенко В.П. Історія соціальної філософії (Західно-європейський контекст): Підручник для вищих навч. закладів [Текст] / В.П.Андрущенко. – К. : Тандем, 2000. – 416 с.
- Бичко І. В., Бичко А. К., Табачковський В. Г. Історія філософії: Підручник [Текст] / [Ігор Валентинович Бичко]. – К. : Либідь, 2001. – 408 с.
- Воронкова В. Г. Філософія: Навчальний посібник [Текст] / В.Г.Воронкова. – К. : ВД “Професіонал”, 2004. – 464 с.
- Горський В. Історія української філософії / Курс лекцій [Текст] / В.Горський – К. : Наук. думка, 1996. – 286 с.
- Горський В. С., Кислюк К. В. Історія української філософії: Підручник [Текст] / В. С. Горський, К. В. Кислюк. – К. : Либідь, 2004. – 488 с.
- Захара І. С. Лекції з історії філософії: навч.посібник [Текст] / І.С.Захара. – Львів : Вид-во ЛБА, 1997. – 398 с.
- Нестеренко В. Г. Вступ до філософії : онтологія людини: [Навчальний посібник] [Текст] / В.Г.Нестеренко. – К. : Абрис, 1995. – 336 с.
- Петрушенко В. Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів [Текст] / В.Л.Петрушенко. – Львів : Новий світ-2000, 2004. –
- Петрушенко В. Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів [Текст] / В.Л.Петрушенко. – К. : Каравела, Львів: Новий світ-2000, 2004. – С.311 – 344, 345 – 367.
- Причепій Є. М., Черній А. М., Гвоздецький В. Д., Чекаль Л. А. Філософія: посібник для студентів вищих навчальних закладів [Текст] / Є. М. Причепій та ін. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2001. – 576 с. (Альма-матер).
- Скотний В. Г. Філософія: історичний і систематичний курс [Текст] / В.Г.Скотний. – К. : Знання України, 2005. – 576.
- Старовойт І. С., Сілаєва Т. О., Орендарчук Г. О. Філософія: Навчальний посібник [Текст] / І.С.Старовойт, Т.О.Сілаєва. – Тернопіль : Астон, 1997. – 143 с.
- Сучасна зарубіжна філософія : Течії та напрями: Хрестоматія : Навчальний посібник [Текст] / [Упоряд. В. В. Лях, В. С. Пазенок]. – К. : Ваклер, 1996. – 428 с.
- Філософія. Курс лекцій. Навчальний посібник [Текст] / [І. В. Бичко та ін.] – К. : Либідь, 2001. – 408 с.
- Філософія: Курс лекцій [Текст] / [За ред. І. В. Бичка]. – К. : Либідь, 1994. – 576 с.
- Філософія: мислителі, ідеї, концепції: Підручник [Текст] / [В. Г. Кремень, В. В. Ільїн]. – К. : Книга, 2005. – 528 с.
- Філософія: Навчальний посібник [Текст] / І. Ф. Надольний, В.П. Андрущенко, І. В. Бойченко та ін. / [За ред. І. Ф. Надольного]. – К. : Вікар, 1999. – 624 с.

- Філософський енциклопедичний словник [Текст] / [В. І. Шинкарук та ін.]. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.
- Читанка з історії філософії: Хрестоматія. Ч.1 – Філософія Стародавнього світу [Текст]. – К. : Довіра, 1992. – 208 с.

Література додаткова:

- Августин Аврелий. Исповедь [Текст] / Аврелий Августин. – М. : Республика, 1992. – 335 с.
- Аристотель. Поэтика [Текст] / Аристотель / [Пер. Б. Тена]. – К. : Мистецтво, 1967. – 84 с.
- Аристотель. Риторика [Текст] / Аристотель / [Пер. Н. Платоновой] // Античные риторика. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1978. – С. 15 – 64.
- Бекон Ф. Новый Органон [Текст] // [Ф.Бэкон]. Соч.: В 2-х томах. – Т.2. [Пер. с лат.] – М. : Мысль, 1977 – 1978. – С. 5 – 214.
- Бергсон А. Два источника религии и морали [Текст] / А.Бергсон. – М. : Канон, 1994. – 374 с.
- Бердяев Н. А. О назначении человека [Текст] / Н.А.Бердяев. – М. : Республика, 1996. – 383 с.
- Бичко І. В. Проблеми духу [Текст] // Філософія: Підручник / [І. В. Бичко та ін.] – К. : Либідь, 2001. – С.143 – 192.
- Біблія. Святе Письмо.
- Біленко Т. І. Феномен слова в українських реаліях: (Філософський аспект): [Монографія] / Т.І.Біленко. – К. : Знання України, 2003. – 432 с.
- Біленко Т. Феномен слова в християнському культі України [Текст] / Т.Біленко. – Дрогобич : Відродження, 1993. – 94 с.
- Бойченко І.В. Філософія історії: Підручник [Текст] / І.В.Бойченко. – К. : Знання, 2000. – 723 с.
- Булатов М. Діалектика без обмежень однією соціальністю [Текст] // Булатов М.О., Загороднюк В.П., Малєєв К.С., Солонько Л.А. Діалектика без апології. Філософсько-антропологічні аспекти [М.О.Булатов та ін.]. – К. : Стилос, 1998. – С. 7 – 28.
- Васильєв Л.С. Культ, религии, традиции в Китае [Текст] / Л.С.Васильев. – М. : Наука, 1970. – 484 с.
- Виндельбанд В. Избранное: Дух и история [Текст] / В.Виндельбанд. – М. : Наука, 1994. – 468 с.
- Витгенштейн Л. Философские исследования [Текст] / Л.Витгенштейн. – М. : Мысль, 1994. – 312 с.
- Вінквіст Ч., Тейлор В. Енциклопедія постмодернізму / Ч.Вінквіст, В.Тейлор [Пер. з англ.]. – К. : Основи, 2003. – 503 с.
- Вітгенштейн Л. Tractatus logico-philosophicus; Філософські дослідження [Текст] / Л. Вітгенштейн. – К. : Основи, 1995 – 311 с.
- Волинка Г.І. Філософія середніх віків і сучасна духовна культура: [Текст] / Г.І.Волинка. – Київ, 1999. – 101 с.

- Вступ до філософії : історико-філософська пропедевтика: Підручник [Текст] / [За ред. Г. І. Волинки]. – К. : Вища школа, 1999. – 624 с.
- Вступ до філософії у конспектному вигляді: Навчальний посібник [Текст] / [За ред. Г. І. Волинки; Ю.О.Федіва]. – К. : Вища школа, 1995. – 184 с.
- Гадамер Г.Г. Поезія і філософія [Текст] / Г.Г. Гадамер // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / Г.Г. Гадамер. – Львів : Літопис, 1996. – С. 210 – 215.
- Гадамер Х.-Г. Актуальность прекрасного [Текст]. / Г.Г.Гадамер. – М. : Искусство, 1991. – 367 с.
- Гадамер Х.Г. Истина и метод: Основы философской герменевтики / Х.Г.Гадамер [Пер. с нем.] / [Общая ред. и вст. ст. доктора филос. наук Б.Н.Бессонова]. – М. : Прогресс, 1988. – 704 с.
- Гайденко П.П. Прорыв к трансцендентному: Новая онтология ХХ века [Текст] / П.П.Гайденко. – М. : Республика, 1997. – 495 с.
- Гартман Н. Проблема духовного бытия. Исследования к обоснованию философии истории и наук о духе [Текст] / Н.Гартман // Культурология. ХХ век: Антология. – М. : Юристъ, 1995. – С. 608 – 648.
- Гатальська С.М. Філософія культури. Підручник [Текст] / С.М.Гатальська. – К. : Либідь, 2005. – 328 с.
- Гегель Г.В.Ф. Лекции по эстетике. В 2-х томах [Текст] / Г.В.Ф.Гегель. – СПб. : Наука, 1999. – Т.2. – 603 с.
- Гегель Г.В.Ф. Работы разных лет: В 2-х т. [Текст] / Г.В.Ф.Гегель. – М. : Мысль, 1970. – Т. 1. – 670 с.
- Герасимчук А. А, Тимошенко З. І. Курс лекцій з філософії. Навчальний посібник [Текст] / [А. А. Герасимчук та ін.]. – К. : Вид. Євр. ун-ту, 1999. – 423 с.
- Герменевтика і деконструкція: дискусія Г.Г.Гадамера та Ж.Дерріди // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. [Текст]. – Львів : Літопис, 1996. – С. 223 – 226.
- Головка Б. А. Філософська антропологія: Навч. посібник [Текст] / Б.А.Головка. – К. : ІЗМН, 1997. – 240 с.
- Горак Г. І. Філософія: Курс лекцій [Текст] / Г.І.Горак. – К. : Вілбор, 1998. – 272 с.
- Горбач Н. Філософські переконання Івана Франка [Монографія] / Н.Горбач. – Львів : Каменяр, 2006. – 112 с.
- Горський В. С. Історія української філософії: Курс лекцій [Текст] / В.С.Горський. – 3-тє видання. – К. : Наукова думка, 1997. – 286 с.
- Горський В.С. Нариси з історії філософської культури Київської Русі (середина ХІІ – середина ХІІІ ст.): [Монографія] / В.С.Горський. – К. : Наукова думка, 1993. – 163 с.
- Гулыга А. Немецкая классическая философия [Текст] / А.Гулыга. 2-е изд., испр. и доп. – М. : Рольф, 2001. – 416 с.
- Гумбольдт В. Язык и философия культуры [Текст] / В.Гумбольдт. – М. : Прогресс, 1985. – 449 с.

- Гусєв В. Західна філософія Нового часу XIII – XVIII ст.: Підручник [Текст] / В.Гусєв. – 2-ге вид. – К. : Либідь, 2000. – 368 с.
- Гуссерль Э. Кризис европейского человечества и философия [Текст] // Вопросы философии. / Э.Гуссерль. – 1986. – № 3. – С. 101 – 115.
- Дао и даосизм в Китае [Текст]. – М. : Наука, 1982. – 287 с.
- Дух і Літера [Текст] : научное издание. № 3 – 4 / Нац. ун-т “Києво-Могилянська академія” / [Редкол. М. Рябчук та ін.]. – К. : НУКМА, 1998. – 496 с.
- Жоль К. Индуизм в истории Индии [Текст] / К.Жоль. – М. : Восток - Запад, 2006. – 351 с.
- Жоль Константин. Под знаком вечности [Текст] / Константин Жоль. – К. : Молодь, 1991. – 320 с.
- Забужко О.С. Філософія української ідеї та європейський контекст: франківський період [Текст] / О.С.Забужко. – К. : Основи, 1993. – 125 с.
- Заїченко Г. А. та ін. Філософія [Текст] / Г.А.Заїченко. – К. : Вища школа, 1995. – 455 с.
- Захара І. С. Академічна філософія України (XVII – I полов. XVIII ст.) [Текст] / І.С.Захара. – Львів : Вид-во Львівського нац. ун-ту ім. І.Франка, 2000. – 240 с.
- Захара І.С. Лекції з історії філософії: навч.посібник [Текст] / І.С.Захара. – Львів : Видавництво ЛБА, 1997. – 398 с.
- История философии в кратком изложении / [Пер. с чеш. И. И. Богута] [Текст] – М. : Мысль, 1991. – 590 с.
- Інгарден Р. Про пізнавання літературного твору (уривки) [Текст] / Р.Інгарден // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / [За ред. Марії Зубрицької]. – Львів : Літопис, 1996 – С. 139 – 163.
- Історія філософії на Україні [Текст] / [В. М. Нічик, В. С. Горський, М. В. Попович, Б. О. Лобовик, В. О. Зоц]. У 3 т. – Т. 1. – К. : Наукова думка, 1987. – 399 с.
- Історія філософії України: Хрестоматія [Текст]. – К. : Либідь, 1993. – С. 180 – 204; С. 240 – 267; С. 335 – 358; С. 316, 373 – 383, 405 – 407, 434 – 465.
- Камю А. Миф о Сизифе [Пер с франц.] / А.Камю // Сумерки богов. – М. : Политиздат, 1989. – С. 222 – 318.
- Камю А. Миф о Сизифе [Пер. с франц.] / А.Камю // Бунтующий человек. – М. : Политиздат, 1990. – С. 23 – 100.
- Кант І. Критика чистого розуму [Текст] / І.Кант. – К. : Юніверс, 2004. – 240 с.
- Кант І. Пролегомени до кожної майбутньої метафізики, яка може постати як наука [Текст] / І.Кант. – К. : ППС-2002, 2005. – 178 с.
- Карась А. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях. [Текст] / А.Карась. – Київ – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 520 с. – С. 429 – 481.
- Кісь О. Мова, думка і культурна реальність [Монографія] / О.Кісь. – Львів : Літопис, 2002. – 304 с.

- Кравців Б. Ренесанс і гуманізм в Україні // Європейське Відродження та українська література XV – XVII ст. [Текст] / Б.Кравців. – К. : Наук.думка, 1993. – С. 300 – 319.
- Кульчицький О. Основи філософії і філософічних наук [Текст] / О.Кульчицький. – Мюнхен-Львів : УВУ, 1995. – 164 с.
- Кун Т. Структура научных революций: / Т.Кун; [Пер. с англ.; сост: В.Ю.Кузнецов]. – М. : ООО “Издательство АСТ”, 2003. – 605 с.
- Лосев А.Ф. Держание духа [Текст] / А.Ф.Лосев. [Сост. Ю.А.Ростовцев]. – М. : Политиздат, 1988. – 368с.
- Лосев А.Ф. Словарь античной философии [Текст] / А.Ф.Лосев. – М. : Мир идей, 1995. – 232 с.
- Лосев А.Ф. Философия. Мифология. Культура [Текст] / А.Ф.Лосев. [Авт.вступ.ст. А.А.Тахо-Годи]. – М. : Политиздат, 1991. – 524 с.
- Мамардашвили М. Как я понимаю философию [Текст] / М.Мамардашвили. – М. : Прогресс, 1990. – 368 с.
- Маритен Ж. Философ в мире [Текст] / Ж.Маритен. [Пер. с франц.]. – М. : Высшая школа, 1994. – 192 с.
- Мир философии: книга для чтения. В 2-х ч. Ч.1. Исходные философские проблемы, понятия, принципы [Текст]. – М.: Политиздат, 1991. – 672 с.; Ч.2. Человек. Общество. Культура [Текст]. – М. : Политиздат, 1991.– 624 с.
- Мифы народов мира. Энциклопедия: В 2-х т. [Текст] / [Гл. ред. С. А. Токарев]. – М. : Сов. энциклопедия, 1991 – 1992. – Т. 1. А-К. 1991. 671 с.; Т.2. К-Я. 1992. 719 с.
- Михальченко М. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи [Текст] / М.Михальченко. – Дрогобич – Київ : ВФ “Відродження”, 2004. – 488 с.
- Михальченко М., Самчук З. Україна доби межичасся: блиск та убожество куртизанів [Текст] / М.Михальченко, З.Самчук. – Дрогобич – Київ : ВФ “Відродження”, 1998. – 288 с.
- Мультиверсум [Текст] : Філософський альманах : [збірник наукових праць]. Вип. 32 / Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України / [Відп. ред. В. В. Лях]. – Київ : Український центр духовної культури, 2003. – 220 с.
- Нестеренко В. Г. Вступ до філософії: Онтологія людини [Текст] / В.Г.Нестеренко. – К. : Абрис, 1995. – 335 с.
- Ницше Ф. Сочинения: В 2-х томах / Ф.Ницше. [Пер. с нем]. Т.1. – М. : Мысль, 1990. –830 с.; Т.2. – М. : Мысль, 1996. – 831 с.
- Огородник І. В., Русин М. Ю. Українська філософія в іменах [Текст] / [За ред. М. Ф. Тарасенка] / І.В.Огородник та ін. – К. : Либідь, 1997. – 328 с.
- Ортега-и-Гассет Х. “Дегуманизация искусства” и другие работы / Х.Ортега-и-Гассет [Пер. с испан.]. – М. : Радуга, 1991. – 639 с.
- Ортега-и-Гассет Х. История как система [Текст] / Х.Ортега-и-Гассет // Вопросы философии. – 1996. – № 6. – С. 79 – 103.
- Ортега-и-Гассет Х. Что такое философия? [Текст] / Х.Ортега-и-Гассет. [Пер. с испан.].– М. : Директ-Медиа, 2009. – 331 с.

- Ортега-и-Гассет Хосе Естетика.Философия культуры [Текст] / Х.Ортега-и-Гассет. [Пер с испан.]. – М. : Искусство, 1991. – 586 с.
- Ортега-і-Гассет Хосе. Вибрані твори / Хосе Ортега-і-Гассет. [Пер. з іспан.]. – К. : Основи, 1994. – 185 с.
- Паскаль Б. Думки про релігію [Текст] / Б.Паскаль. – Львів : Місіонер, 1995. – 170 с.
- Паславський І. В. З історії розвитку філософських ідей на Україні в кінці XVI – першій третині XVII ст. [Текст] / І.В.Паславський. – К. : Наукова думка, 1984. – 128 с.
- Перевезенцев С. В. Практикум по истории западноевропейской философии. Античность. Средневековье. Эпоха Возрождения: Пособие для изучающих историю философии [Текст] / С.В.Перевезенцев. – М. : Учебная литература, 1997. – 480 с.
- Платон. Діалоги [Текст] / Платон. [Переклад з давньогр.]. – К. : Основи, 1999. – 395 с.
- Попович М.В. Раціональність та виміри людського буття [Монографія] / М.В.Попович. – К. : Наук.думка, 1997. – 320 с.
- Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги / К.Поппер. [Пер. з англ.]. – Т.2. – К. : Основи, 1994. – 495 с.
- Рассел Бертран. Історія західноєвропейської філософії [Текст] / Бертран Рассел / [Пер. з англ. Н.Лісняка, П.Таращука]. – К. : Основи, 1995. – 759 с.
- Рикер П. Герменевтика, Етика. Політика. [Текст] / П.Рикер. [Московские лекции и интервью]. – М. : АО “КАМІ”, 1995. – 156 с.
- Рюс Жаклін. Поступ сучасних ідей: Панорама новітньої науки [Текст] / Жаклін Рюс. [Пер. з фр. В. Шовкун]. – К. : Основи, 1998. – 669 с.
- Сартр Ж.-П. Екзистенціалізм – это гуманізм [Текст] / Ж.-П. Сартр // Сумерки богів. – М. : Політиздат, 1989.
- Сковорода Г. Діалог. Ім'я йому – потоп зміїн [Текст] / Г.Сковорода // Сковорода Г. Повне зібрання творів у 2 т. – К. : Наукова думка, 1973. – Т. 2. – С. 136 – 153.
- Сковорода Г. Наркис. Разглягол о том: узнай себя [Текст] / Г.Сковорода // Сковорода Г. Повне зібрання творів у 2 т. Т. 1. – К. : Наукова думка, 1973. – С. 154 – 179.
- Сковорода Г. Разговор, называемый алфавит, или букварь мира [Текст] / Г.Сковорода // Сковорода Г. Повне зібрання творів у 2 т. Т. 1. – К. : Наукова думка, 1973. – С. 413 – 436.
- Сковорода Г. С. Діалог. Назва його – потоп зміїний [Текст] / Г. С. Сковорода // Сковорода Г.С. Твори у двох томах. – К. : Обереги, 1994. –Т. 2. –С. 140 – 178.
- Сковорода Г. С. Книжечка про читання святого письма, названа жінка Лотова [Текст] / Г. С. Сковорода // Сковорода Г. С. Твори у двох томах. – К. : Обереги, 1994. – Т. 2. –С. 34 – 60.

- Скратон Р. Коротка історія новітньої філософії: Від Декарта до Вітгенштейна [Текст] / Р.Скратон. [Пер. з англ.]. – К. : Основи, 1998. – С. 201 – 202.
- Соціальна філософія: [Короткий енциклопедичний словник] / [Заг. ред. В. П. Андрущенко]. – К. : ВМП “Рубікон”, 1997. – 400 с.
- Спіноза Б. Теологічно-політичний трактат [Текст] / Б.Спіноза. – К. : Основи, 2003. – 237 с.
- Табачковський В. Г. У пошуках невтраченого часу : (Нариси про творчу спадщину українських філософів–шістдесятників) [Текст] / В.Г.Табачковський. – К.: ПАРАПАН, 2002. – 300 с.
- Табачковський В. Проблема статі у філософській антропології [Текст] / В.Табачковський // Філософсько-антропологічні студії’ 2001. Спецвипуск. – К. : Стилос, 2001. – С. 25 – 42.
- Таранов П. С. Анатомія мудрости: 120 філософов: Жизнь.Судьба.Учение: В 2-х т. [Текст] / [П. С. Таранов]. – Симферополь : Реноме, 1997 – .Т.1. – 1997. – 624с.; Т.2. – 1997. – 624 с.
- Тарасенко М. Ф., Русин М. Ю., Бичко І. В. та ін. Історія Філософії України: Підручник [Текст] / [М. Ф. Тарасенко та ін.]. – К. : Либідь, 1994. – 413 с.
- Татаркевич В. Історія філософії [Текст] / [В.Татаркевич]: В 3 т. Т.1. – Л. : Свічадо, 1997. – 456 с.
- Федів Ю. А., Мозгова Н. Г. Історія української філософії [Текст] / [Ю. А. Федів]. – К. : Україна, 2001. – 510 с.
- Феофан Прокопович [Текст] / [В. М. Ничик]. – М. : Мысль, 1977. – 192 с.
- Філософія: Підручник. [Текст] / В. П. Андрущенко, В. І. Волович, М. І. Горlach, Г. Т. Головченко, Л. В. Губерський, О. П. Єфімець, В. Г. Кремень, М. К. Підберезський, В. К. Рибалко / [За ред. проф. М. І. Горлача, проф. В. Г. Кременя, проф. В. К. Рибалка]. – Х. : Консум, 2001. – 671 с.
- Філософський словник соціальних термінів. [Видання третє, доповнене]. – Х. : “Р.И.Ф.”, 2005. – 672 с.
- Франк С. Л. Духовные основы общества. Введение в социальную философию [Текст] / С.Л.Франк // Мир человека. – М. : Республика, 1995. – С. 331 – 372.
- Франкл В. Человек в поисках смысла [Текст] / В.Франкл. – М. : Прогресс, 1990. – 368 с.
- Франко І. Із секретів поетичної творчості [Текст] / І.Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти тт. Т. 31. – К. : Наук. думка, 1981. – С. 45 – 119.
- Франко І. Що таке поступ? [Текст] / І.Франко // Франко І. Зібр. тв.: У 50 т. – К. : Наук, думка, 1986. – Т. 45. – С. 300 – 348.
- Фрейд З. Психология бессознательного: [Сб. произведений] [Текст] / З.Фрейд / [Сост., науч. ред., авт. вступ. ст. М.Г. Ярошевский]. – М. : Просвещение, 1990. – 448 с.
- Фромм Э. Духовная сущность человека. Способность к добру и злу [Текст] / Э.Фромм // Философские науки. – 1990. – № 8. – С. 85 – 97.

- Фуко М. Герменевтика суб'єкта. [Курс лекцій в Коллеж де Франс, 1982. Выдержки] [Текст] / М.Фуко // Социо-Логос: [Перевод с англ., нем., франц.] / [Сост., общ. ред. и предисл. В. В. Винокурова, А. Ф. Филиппова]. – М. : Прогресс, 1991. – 480 с.
- Хайдеггер М. Письмо о гуманизме [Текст] / М.Хайдеггер // Время и бытие. [Статьи и выступления]. – М. : Республика, 1993. – С. 192 – 220.
- Хрестоматія з курсу історії середньовічної філософії для студентів історичного факультету (спеціальність філософія та релігієзнавство). Ч.1.: Патристика [Текст] / [Укладачка Тетяна Біленко]. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного університету імені Івана Франка, 2008. – 600 с.
- Хрестоматія з курсу історії середньовічної філософії для студентів історичного факультету (спеціальність філософія та релігієзнавство). Ч.2.: Схоластика [Текст] / [Укладачка Тетяна Біленко]. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного університету імені Івана Франка, 2008. – 600 с.
- Чижевський Дмитро. Нариси з історії філософії на Україні [Текст] / Дмитро Чижевський. – К. : Оріє, 1992. – 229 с.
- Читанка з історії філософії : Зарубіжна філософія XX ст. [Текст] / [Під ред. Г.І.Волинки]. – Київ : Фірма “Довіра”, 1993. – 239 с.
- Шарден П. Тейяр, де. Феномен человека: [Сб. очерков и эссе]: [Пер. с фр.] / П. Тейяр де Шарден / Сост. и предисл. В.Ю. Кузнецов. – М. : ООО “Издательство АСТ”, 2002. – 553 с.
- Шевченко В.І. Концепція пізнання в українській філософії: Курс лекцій [Текст] / В.І.Шевченко. – К. : ІСД МО України, 1993. – 416 с.
- Шинкарук В.І. Людське буття: екзистенція, час, свобода [Текст] / В.І.Шинкарук // Український світ. – 1995. – № 1 – 3. – С. 41 – 42.
- Шопенгауэр А. Мир как воля и представление [Текст] / А.Шопенгауэр. [Пер с нем. Т.2. // Шопенгауэр А. Мир как воля и представление. Т. 2.. – М. : Наука. – 1993. – С.109 – 626.
- Юм Д. Трактат о человеческой природе [Текст] / Д.Юм // Юм Д. Книга первая. О познании: [Пер. с англ.] – М. : Канон, 1995. – 400 с.
- Юркевич П. Вибране [Текст] / П.Юркевич. – К. : Абрис, 1993. – 398 с.
- Ясперс К. Духовная ситуация времени [Текст] / К.Ясперс // Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М. : Мысль, 1991. – С. 288 – 420.

Інформаційні ресурси, сайти бібліотек і мережевих електронних бібліотек

1. “Діалог.UA” – інформаційний ресурс, що орієнтований на суспільний діалог з проблем стратегії розвитку України, стимулюванні дискусій, які б допомогли віднайти шляхи до встановлення соціально-політичного консенсусу щодо образу майбутнього країни, її місця та місії у світі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dialogs.org.ua/ua/>

2. Архів класичної філософської літератури. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://abuss.narod.ru/Biblio/philo_zip.htm
3. Бібліотека соціологічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.socd.univ.kiev.ua/PUBLICAT/index.phtml>
4. Бібліотека текстів класичної арабської філософії . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iph.ras.ru/~orient/win/teach/library.htm>
5. Бібліотека філософського факультету Омського державного педагогічного університету. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://philos.omsk.edu/libery/index/index.htm>
6. Веб-сторінка д.філос.н., завідувача відділу філософії культури, етики та естетики Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України Євгена Бистрицького. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bystrytsky.org>
7. Веб-сторінка: “Спадщина Отців Церкви”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pagez.ru/lsn>
8. Електронна бібліотека “psylib” (психологія, філософія, релігія, культурологія, методологія та ін.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.psylib.kiev.ua>
9. Електронна бібліотека з культурології. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.countries.ru/library.htm>
10. Електронна бібліотека з філософії (бібліотека О.Злигостева). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://filosof.historic.ru/books.shtml>
11. Електронна бібліотека кафедри філософії та методології науки філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.philsci.univ.kiev.ua/UKR/index.html>
12. Електронна бібліотека Максима Мошкова (філософія, політологія, релігієзнавство, психологія та ін.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lib.ru>
13. Електронна бібліотека сайту Інституту філософії РАН . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.philosophy.ru/>
14. Електронна бібліотека Слави Янко (філософія, психологія, культурологія, мистецтво, історія та ін.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://yanko.lib.ru/gum.html>
15. Електронна бібліотека Центру антикознавства історичного факультету Санкт-Петербурзького університету. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://centant.pu.ru/index.html>
16. Електронна філософська бібліотека Поморського державного університету ім. М.В. Ломоносова. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lib.pomorsu.ru/elib/text/phil_tr.htm
17. Жіноча професійна ліга (NGO«League of Professional Women) . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lpw.org.ua>
18. Інтернет-версія культурологічного часопису “І”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/index.htm>

- 19.Окремі тексти з філософії (бібліотека О.Косилової). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://elenakosilova.narod.ru/uhref.html>
- 20.Сайт “Релігієзнавство в Україні” Української асоціації релігієзнавців . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://religstudies.org.ua/main.php>
- 21.Сайт “Соціологічний простір П’єра Бурд’є”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bourdieu.narod.ru/>
- 22.Сайт “Читаючи Ільєнкова”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://caute.edu.mhost.ru/ilyenkov>
- 23.Сайт “Читаючи Спінозу”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.caute.net.ru/spinoza/index.html>
- 24.Сайт «Ізборник» – Історія України IX – XVIII ст.: першоджерела та інтерпретації (електронна бібліотека давньої української літератури та розвідок з політології). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua>
- 25.Сайт видавництва “Свічадо” (Історія релігії, переклади Отців Церкви, християнська художня література, богословська та богослужбова література, філософія, психологія, етика та ін.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.svichado.com>
- 26.Сайт інтернет-ресурсів з філософії, політології, соціології, психології та ін. (електронна бібліотека Іхтика). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ihtik.lib.ru/>
- 27.Сайт кафедри філософської антропології Санкт-Петербурзького університету. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://anthropology.ru>
- 28.Сайт Українського філософського фонду. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.philosophy.ua>
- 29.Сайт філософсько-літературного журналу “Логос”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ruthenia.ru/logos/>
- 30.Система федеральних освітніх порталів. Соціально-гуманітарна та політологічна освіта: філософія. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://humanities.edu.ru/db/sect/222/5>
- 31.Система федеральних освітніх порталів. Соціально-гуманітарна та політологічна освіта: бібліотека порталу “auditorium”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.auditorium.ru>
- 32.Філософська бібліотека Середньовіччя. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://antology.rchgi.spb.ru/index.html>